

ÖMER ŞİFĀİ’NİN KİTĀB-I CEVHERÜ’L-FERĪD Fİ’T-TİBBÜ’L-CEDĪD ADLI ESERİNDE SÖZ VARLIĞI

Aygül ÇETĪNKAYA

Sakarya Üniversitesi, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, aygul.cetinkaya(at)org.sakarya.edu.tr

Çetinkaya, Aygül. “Ömer Şifâi’nin Kitâb-ı Cevherü’l-Ferîd Fi’t-Tıbbü’l-Cedîd Adlı Eserinde Söz Varlığı”
Ulakbilge, 39 (2019 Ağustos): s. 555-584. doi: 10.7816/ulakbilge-07-39-06

Öz

Bu çalışmada 18. yüzyıl Osmanlı hekimi olan Ömer Şifâi’nin Kitâb-ı Cevherü’l-ferid fi’t-tıbbü’l-cedid adlı eserindeki tıp terimlerine dair söz varlığı incelenmiştir. Eser, otuz bir bölüm ve bir açıklamadan oluşmaktadır. Ömer Şifâi, bu eserde genel olarak, çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçların yapım aşamasından ve bu ilaçların hangi hastalıkların tedavisinde kullanılması gerektiğinden bahsetmiştir. İlaç yapım aşamasına gelmeden evvel ilaçların hazırlanmasında kullanılacak olan maddelerin nasıl elde edilmesi gerektiği üzerinde de durmuştur. Madenlerin çıkarılması, suların, yağların, zamkların ve sakızların damıtılması, doğadan tuz elde edilmesi gibi konular da aşama aşama açıklanmıştır. Üzerinde detaylı bir çalışma yapılmamış olan bu eser yazar tarafından yüksek lisans tezi olarak incelenmiş olup eserin hacimli olması ve içerik açısından zenginliği sebebiyle eserin tıbbi söz varlığının ayrı bir çalışmada değerlendirilmesine lüzum görülmüştür. Bu makalede eserin bölüm içerikleri ve tıbbi terminolojiye dair kelimeler kökenleri ve anlamları ile verilmiştir. Yapılan bu söz varlığı çalışmasının amacı dönemin tıp alanındaki söz varlığını ortaya koymak ve bu alanda araştırma yapacaklara ve bundan sonra yapılacak olan benzer araştırmalara kolaylık sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler : Tıbbî söz varlığı, Kitâb-ı cevherü’l-ferîd fi’t-tıbbü’l-cedîd, Ömer Şifâi

Makale Bilgisi

Geliş: 29 Nisan 2019

Düzeltilme: 2 Haziran 2019

Kabul: 17 Temmuz 2019

Giriş

Anadolu'da 13. yüzyıldan başlayarak çeşitli alanlarda Türkçe eserler verilmiştir. Bu alanlardan birini de tıp eserleri oluşturmaktadır. Bu alanda yapılan eserler, telif ve tercüme niteliğindedir. 14. yüzyılı takiben ilk Türkçe tıp eserleri verilmeye başlamıştır. Günümüzde de Eski Anadolu Türkçesi Dönemi başta olmak üzere Anadolu'da Türkçe tıp metinleri üzerine ilmi çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Avrupa'daki gelişmeler sebebiyle Türk âlimlerin yönünü Batı'ya çevirdiği 18. ve 19. yüzyıl sonrasında daha çok çeviri eserler yoğunluktadır. Hekim Ömer Şifâî'nin eseri olan Kitâb-ı cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd de 18. yüzyıl Anadolusunun tercüme tıp eserlerinden biridir. Ömer Şifâî, bu eseri 16. yüzyılın büyük hekimi Paracelsus¹'tan tercüme etmiştir. Tercümesinin ikinci varlığında bu eseri unutulmuş sayfalarından cerideyi beyâna yani anlaşılacak şekilde açık bir ifade ile deftere kaydettiğinden bahseder. Ömer Şifâî, tercümenin sebebi olarak hükümdarlara, âyan ve eşrâfa lâyık ve emziceyi kibâra uygun hayırlı sözler olduğunu ifade eder. Eser 18. yüzyılda yazılmış olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi Döneminin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu çalışmada Millet Kütüphanesi, Ali Emîri 34 Ae Tıb 77 arşiv numaralı nüsha diğerine göre varak ve satır sayısı hacimli olması ve yazılış tarihi bakımından daha eski olması sebebiyle asıl nüsha olarak kullanılmış, Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde bulunan 5554 arşiv numaralı nüsha ise asıl nüshanın okunulamayan ya da bozuk olan bazı bölümlerinde başvurulmak üzere yardımcı nüsha olarak kullanılmıştır.

Kitâb-ı cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd'in müellifi

Ömer Şifâî Bursevî (?- M.1155 / 1742)

17. yüzyılın sonlarında Anadolu coğrafyasında önemli bilim insanlarından olan Ömer Şifâî, Bursalı olarak şöhretlenmiştir. Ancak aslen Sinopludur. Bazı kaynaklarda Ömer Şifâî Dede olarak da geçmektedir. Babası İstanbullu Şeyh Hasan Efendi (Şeyh Hasan Fakih) diye bilinmektedir. Aile adları kaynaklarda "Kasabzâde" olarak kaydedilmiştir. Şifâî, kendisini Ravzatü'n-necât adlı eserinin önsözünde "Derviş Ömer Şifâî" olarak tanıtmakta ve ilim öğrenmenin dâimi hayat olduğunu belirtmektedir. Bu eserin son sayfasında ise telif edenin "Ömer Şifâî İbn-i Şeyh Hasan İslâmbulî" olduğunu ifade ederek İstanbullu Şeyh Hasan'ın oğlu olduğunu söylemektedir.

Ömer Şifâî, küçük yaşlarda Konya'ya giderek Mevlevî tarikatına girmiş ve çilesini İstanbul Yenikapı Mevlevihânesi'nde doldurmuştur. Daha sonraki hayatında tıpla ilgilenmeye başlamıştır. Eserlerinde künyesini Ebu'l-Abbas, nisbesini ise Mevlevî, Derviş, Dede ve Bursevî olarak vermektedir. Şifâî, tıp ilmini geliştirmek amacıyla Suriye ve Mısır'ı dolaşmış, asıl ilmini Şam'da Hanne isimli bir Musevî'den tahsil etmiştir. Bir rivâyete göre de İtalya'ya giderek orada tıp ilmi tahsil etmiştir. Ardından Avrupa'daki tıp alanındaki yeni gelişmeleri öğrenmiştir. Bu gelişmeden sonra Kâhire'de tanışmış olduğu Halvetî şeyhinin etkisi ile seyahatten vazgeçip Bursa'ya yerleşmiştir, bir süre sonra da Osmanlı Türkleri tarafından açılan ilk tıp kurumu olan Yıldırım Dârüşşifası'nın başhekimliğine tayin edilmiştir. III. Ahmed'in darüşşifasında baştabiplik yapmıştır. Bu sebeple baştabîb Ömer Şifâî olarak da tanınmaktadır. Bu sırada Bursa'da çağdaşı olan Ali Münşi'ye hocalık yaptığı bilinmektedir. Ölümünden sonra eski Bursa Mevlevihânesi'nin karşısındaki Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezarı Bursa'da Mevlevihâne karşısındaki kümbetin kible tarafındadır. Mezar taşında "merhûm ve mağfurun-leh tabîb-i hâzîk, Lokman-ı zamân Bursevî Ömer Efendi rûh-ı şerîflerine el-fâtihâ. Sene. 1155 ibâresi" düşülmüştür. Bursalılar'a göre mezar taşı yabancı bir tabîb tarafından yapılmıştır.

Ömer Şifâî, Avrupa'daki gezilerinde öğrendiği Latince ile Batı tıbbını izleyerek özellikle Rönesans'ın 16. yüzyılda yaşamış (1493-1541) büyük hekimi Paracelsus'un etkisinde kalmış ve onunla diğer Batılı yazarlardan yaptığı tercümelemlerle Osmanlı tıbbına ve kimyânın tıpta uygulamasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı tıbbının Batı tıbbına yöneldiği 18. yüzyılda Ömer Şifâî'nin çeviri eserleri yeni tıbbın tanınmasında önemli rol oynamıştır. Bu yüzyıl Osmanlı'da önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde farklı alanlarda Batı bilimindeki gelişmelere paralel olarak devlet ve bilim adamları tarafından birçok yenilik gerçekleştirilmiştir. Bu yeniliklerden biri de Avrupa'da Paracelsus tarafından ortaya atılan 17. ve 18. yüzyıllarda kimyacı ve hekimler tarafından kabul gören iatrokimya çalışmalarıdır. Bu çalışmalar gerçekte varlığın temelini canlı ya da cansız ayrımı yapmaksızın inorganik maddelerden oluştuğu düsturuna dayanmaktadır. Buna göre canlı ya da cansız bütün maddeler özde ortak ana temel maddelerden oluşmaktadır. Canlılığın cansızdan farkı, sadece oluşumundadır. Osmanlı'da bu yaklaşımı tanıtan ve onun en

¹ Asıl adı Philippus Theophrastus Bombastus von Hohenheim(1493-1541)'dir. İsviçreli helim ve kimyagerdir. 16. yüzyılın önemli bilim adamlarından ve bu yüzyılda modern tıbbın kurucularından biri olduğu kabul edilir. www. sozkimin.com,01.10.2019, 00.13

önemli iki temsilcisi olarak kabul edilen bilim adamları; Bursalı Ömer Şifâî ve Ali Münşî'dir. Doğu dillerinden Arapça ve Farsçayı iyi bilmesine rağmen bunu yeterli görmeyip Batı dillerinden Fransızca ve Latinceyi de öğrenmiştir. Osman Şevki (Uludağ), Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi (Şevki Uludağ 1925: 163). adlı kaynakta Ömer Şifâî için "tıbbımızı geliştirmek için çok çalıştı, eski ve yeni tıp arasındaki farkı ayırt edenlerin başında gelir" demektedir. Ölüm tarihi bazı kaynaklarda 1742 bazı kaynaklarda ise 1746 olarak geçmektedir. Ömer Şifâî'nin eserlerinin mevcüdiyetinden 1984'de Türk Tıp Tarihi kongresi'nde "Bursalı Ömer Şifâî" başlığı altında bahsedilmiştir.

Millet Kütüphanesi Nüshası, Ali Emîri 34 Ae Tıb 77 / 1/b-a/2 varakları.

Eserin nüshaları

Eserin tespit edilen Türkiye'de on ve Avrupa'da iki nüsha olmak üzere toplamda on iki nüshası bulunmaktadır.

İstanbul nüshaları:

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi, Tıp, (nr. 77: Arap-nesih 82 varak, 21str.)

İstanbul Üniversitesi Ktp. TY, (nr 7107)

Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye nr. 1020

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü'nde (nr.5553: nesih 139 varak, 25str.)

Nuruosmaniye Kütüphanesi, (nr.3497: nesih 75 varak, 17str.) ve (nr. 3498: nesih 61 varak, 24 str.)

Arkeoloji Müzesi, (nr. 735: nesih 116 yaprak, 31×16,5 (23,5×10) cm 27 str.) İstinsahı müellif tarafından Muharrem 1112 de düşülmüştür.

Ali Emiri Tıb, (nr. 78: nesih 66 yaprak, 19,9×11,5 (15,4×7,5) cm 19 str.) İstinsahı H. 1112'de yapılmıştır.

Çorum nüshası:

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr.2915/3: nesih 42 varak, 19str.) "Müfredât-ı Tıb" adıyla kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır.

Manisa nüshası:

Manisa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler bölümünde (nr. 5337: nesih 108 varak, 22str. Rüstem-zâde Ahmed Efendi'nin vakıf kaydı vardır.)

Avrupa nüshaları:

Eserin Avrupa'da İngiltere British Museum Library'de bir nüsha ve Götz nr. 420 nesih 183 yaprak, 22* 14,5 cm. 23 str. Cat. XIII. 403 de kayıtlı bir nüsha olmak üzere iki nüshası mevcuttur.

Eserin içeriği

Eser toplamda otuzbir fasıldan yani bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci faslı 4/b ve 11/b varakları arasındadır ve bu fasılda hazım için kullanılan cevâriş denilen macunlar ve ferahlık veren iç açıcı ilaçların yapımı ve hangi hastalıkların tedavisinde kullanılması gerektiği anlatılmıştır. İkinci ve üçüncü fasıllar 11/b ve 23/b arasındadır. İkinci fasılda macun ve ıtrifiller üçüncü fasılda müleyyin ve müşilat denilen hazım için kullanılan macunlar bulunmaktadır. Dördüncü fasıl 23/b ve 25/a varakları arasındadır ve ayaric denilen, her hekimin kendi adı ile anılan macunların yapımı anlatılmaktadır. Beşinci fasıl 25/b ve 29/a varakları arasındadır ve burada tiryak denilen zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan panzehir macunlar bulunmaktadır. Altıncı fasıl 29/a ve 30/a varakları arasındadır ve burada lauk denilen ve yalanarak kullanılan her hekimin kendi adı ile anılan macunları vardır. Yedinci fasıl 29/a ve 34/a varakları arasındadır ve burada hulâsa diye adlandırılan ve çeşitli hastalıklara iyi gelen terkipler bulunmaktadır. Sekizinci fasıl 34/a ve 39/a varakları arasındadır ve burada tohum ve baharatlardan elde edilen haplar yer almaktadır. Dokuzuncu fasıl 39/a ve 42/a varakları arasındadır ve burada aksırtıcı terkip ve toz ilaçlar bulunmaktadır. Onuncu fasıl 42/a 45/a varakları arasındadır ve burada kurs denilen yuvarlak şekilde hazırlanan ilaçlar anlatılmıştır. On birinci fasıl ve on ikinci fasıl 45/a ve 49/a varakları arasındadır on birinci fasılda fitiller ve göze çekilen sürmeler, on ikinci fasılda ise şerbetler, bal ve sirke ile yapılan devalar açıklanmıştır. On üçüncü fasıl 49/a ve 53/a varakları arasındadır ve burada su ve iç yağlarının damıtılması ile oluşan terkipler ve hangi hastalıklara iyi geldiği üzerinde durulmuştur. On dördüncü fasıl 53/a ve 55/b varakları arasındadır ve burada cevherlerin yani özlerin damıtılması ve hangi hastalıklara iyi geldiği anlatılmıştır. On beşinci fasıl 55/b ve 57/b varakları arasındadır ve burada kuru otlardan elde edilen yağların damıtılması ve faydaları üzerinde durulmuştur. On altıncı fasıl 57/b ve 58/b varakları arasındadır ve yağların, sakızların, zamkların ve suların damıtılması ve faydaları konu edilmiştir.. On yedinci fasıl 58/b ve 60/a varakları arasındadır ve burada madenlerin damıtılması işlemi anlatılmıştır. On sekizinci fasıl 58/b ve 61/a arasındadır ve burada yağların damıtılması ve bal mumu elde edilmesi işlemi izah edilmiştir.. On dokuzuncu fasıl 61/a ve 64/b varakları arasındadır ve burada yağların damıtılması ile terkipler elde edilmesi üzerinde durulmuştur. Yirminci fasıl 63/a ve 64/b varakları arasındadır be burada pelesenk ağacının damıtılması açıklanmıştır. Yirmi birinci fasıl 64/b ve 66/a varakları arasında bahsedilmiş ve çeşitli maddelerin çözülmesi izah edilmiştir. Yirmi ikinci fasıl 66/a ve 68/a varakları arasında verilmiş ve yağların pişirilmesi yolu ile elde edilen terkipler üzerinde durulmuştur. Yirmi üçüncü fasıl 68/a ve 70/b varakları arasında verilmiş ve burada ise tuzların elde edilmesi açıklanmıştır.. Yirmi dördüncü fasıl 70/b ve 72/a varakları arasındadır ve burada kaynatılarak arıtılan şaraplar ve madenlerin çıkarılması üzerinde durulmuştur. Yirmi beşinci fasıl 72/a ve 73/b varakları arasındadır ve burada panzehir elde edilmesi anlatılmıştır. Yirmi altıncı fasıl 73/b ve 75/a varakları arasındadır ve burada kireçleştirme işlemi üzerinde durulmuştur. Yirmi yedinci fasıl 75/a ve 76/a varakları arasındadır ve burada çeşitli bitkilerden elde edilen merhemler tarif edilmiştir. Yirmi sekizinci fasıl 76/a ve 77/b varakları arasındadır ve burada merhemle yaraya sarılan sargı yani yakılar konu edilmiştir. Yirmi dokuzuncu fasıl 77/b ve 78/b varakları arasındadır ve burada Türkçe civa denilen madenin çıkarılması işlemi açıklanmıştır. Otuzuncu fasıl 78/b ve 79/b varakları arasındadır ve burada iksirler yani faydalı şuruplar anlatılmıştır. Otuz birinci fasıl 79/b ve 80/b varakları arasındadır ve burada cevherlerin yani özlerin renklerinin isimlendirilmesi ve tohum özleri izah edilmiştir.

Eserin söz varlığı

Metnin sözlüğünü toplam 34599 kelime sayısı ve 5275 madde başı oluşturmaktadır. Fakat bu çalışmada söz varlığı verilirken, eser bir tıp metni olması sebebiyle tıbbi terminoloji ile bağlantılı olduğu düşünülen söz varlığı değerlendirilmiştir. Tıbbi terminolojideki sözcük kökenlerinin oransal dağılımı sonuç kısmında verilecektir. Sözlükte bazı terimlerin -mesela bitki adı gibi – kolay anlaşılır olması gerekçesiyle birden fazla dildeki karşılığı verilmiştir. Çünkü bir bitkiyi ele almak gerekirse, bir yöre ya da bölgede bir bitkiye verilen ad başka bir yerde farklı bir isimle anılmaktadır. Sözlük hazırlanırken Türkçe olan kelimelerin kökenini vermeye gerek görülmemiş ve bazı kelimelere gelen Türkçe ekler sebebiyle kelime bu dilden kabul edilmiştir.

Bitki adları

‘**acüvü’t-temr** : < Ar./ acvü’t-temr-i hindî: Bir tür Hind hurması çeşidi. Humr ve humar ve sabbar diye de bilinir. Halk arasında demür hindî denir.

‘**adesî** : < Ar. / mercimek, bülsün.

adhır : < Ar. / azhır, Mekke ayrığı ve Kâbe samanı diye bilinir. Hilâl-i me’ münî de denir.

‘**afş** : < Ar. / mazi. Farsça mâzû denir. Kekre diye de bilinir..

afsentîn : < Gr. / Türkçe pelin otu, yavşan otu diye bilinir. Anadolu’da yirmi kadar türü olan ve veronika denilen bir bitkidir. Tıp dilinde milh-i afsentin denilen ise pelin tuzudur.

ağaç kavunu : </ Ar. ütrüc, ekşisine hummâz-ı ütrüc, kabuğuna kısr-ı ütrüc, çekirdeğine bezr-i ütrüc ve habb-ı ütrüc denir.

ağākıyâ : < Gr. / akasya ağacı (Acacia). Karaz denilen ağaç. Şevketü’l-Mısıryye de denir. Bu ağacın yemişinin usâresidir.

ağākîr : < Ar. / ‘ağākîr: İlaç yerine kullanılan kökler.

ağcivân : civan perçemi.

‘**ağırğarhâ** : < Ar. / üdü’l-ğahr da denir. Meşhûr ve maruf köktür. Pire otu, nezle otu diye de bilinir.

ağsün : < Yun./Arapça, re‘ sü’s-şeyh; Türkçe koca başı, derler.

anâğâlîs : Yun./ Türkçe sütlük otu olarak bilinir. Halk arasında horoz ibiği denir.

anâr : < Far. / nar.

‘**anberbâris** : < Ar. / aslı emberbâristir (emîr bâris), berbâris ve ‘üd-ı rîhh de derler. Türkçe’de kadın tuzluğu olarak bilinir. Farsça zirişk denir, tohumundan yemek imal edilir ve tıbbda zirişkiyye denir.

ancelîkâ : < Frenk. / Türkçe melâ’ike kökü denir. ‘**anzurût** : < Ar. / Farsça Gözotu(Astragalus sarcocolla). Enzurût olarak da bilinir. Arapça kühl-ı Fârisî, Kirmânî ve tiryâkü’l-‘ayn da denir. Dikenli bir ağacın zamkıdır. Fars ve Kirmân (İnan) illerinde yetişir. Biri kızıl, biri aktır.

arpa : arpa.

‘**arţanîsâ** : <Ar./ buhûr-ı Meryem kökü ve domuz ağırşığı olarak bilinir. Farsça gilim-goş denir.

âsâliyûn : / Bu isimle maruf bitki adıdır.

asârûn : < Gr./ nârdîn-i berri olarak bilinir, Türkçe çeng otu/ kedi otu denir. Arapça da haşîşetü’s-sinnevr denir.

‘**aşâyü’r-râ’î** : < Ar. ‘aşâ’ü’r-râ’î , Türkçe çoban değneği denilen bir ottur.

aşlu’l-fāvāniyâ : < Ar. / ayıgülü. Fāvāniyâ kökü. ‘Udü’s-salîb ve verdü’l-hamîr olarak da bilinir. Türkçe şakayık köküdür. Çiçeğine zehre-i fāvāniyâ denir.

aşlü’l-füvveyü’s-şabbâğîn : < Ar. / ‘urûku’s-sabbâğîn olarak da bilinir. Türkçe kızıl boya kökü denir.

aşlü’l-ancelîkâ : < Frenk./ Türkçe melâ’ike kökü. aşlü’l-angelîğa, aşlü’l-ankelîkâ diye de geçer.

aşlü’l-âs : < Ar./ mersin ağacı kökü. Asl-ı berri olan türüne Türkçe dur da bak derler. Her dem bahar da denir.

aşlü’l-cezer : < Ar. /havuç.

aşlü’l-cümcüm : < Ar./ Türkçe karakoz denilen bitkinin köküdür.

âslü’l-çintıyânâ : < Lat./ çentiyana(Gentiana lutea), Türkçe yılan otu derler.

aşlü’l-encibâr : < Ar. / kızıl behmene benzer bir bitkinin köküdür.

aşlü’l-fâşirâ : < Ar. /Türkçe ören gülü veya ak asma denilen bitkinin köküdür.

aşlü’l-faţr : < Ar. /Türkçe ak mantar, delüce mantar denilen bitkinin köküdür.

aşlü’l-fevâşıl : < Ar. / bu isimle anılan bir bitkinin köküdür.

aşlü’l-helyûn : < Ar. /Türkçe kuşkonmaz denir.

aşlü’l-hindibâ : < Ar./ hindubâ; Türkçe hindiba salata, güneyik ve kâsnî denilen bir bitkinin köküdür.

aşlü’l-îrsâ : < Far. / Türkçe göksüsen, mavi zambak kökü.

aşlü’l-ğarolînâ : < Ar./ Frenk. Türkçe derya yosunu, mercân otu.

aşlü’l-kerefis : < Ar. / kereviz.

aşlü’l-luffâh : <Ar. / adamotu, kankusturan. Halk arasında ‘abdü’s-selâm derler.

aşlü’l-mağdenôs : < Gr. / ma’denöz kökü.

aşlü’l-müşk : < Ar. / fudenc-i cebelî de denilen bir bitkinin kökü.

aşlü’l-vec : < Ar. /Türkçe egir derler.

aşlü’n-neţâfilûn : < Yun. / bentâfilun. Türkçe beş parmak derler.

aşlü’r-râziyâne, aşlü’r-râziyânec : < Ar./Far. / Arapça şimâr ve şemer de denir. Raziyan-e-i Rumî denilen enîsün köküdür. Far. Rezene otu kökü (Radix foenicolum vulgare).

- aşlü's-sâtiryün** : < Lat. / Arapça hasyü's-sa' leb; Türkçe sāleb diye bilinen bitkinin köküdür.
- aşlü's-ş-şâtiryünü't-ṭarī** : < Lat. / Arapça hasyü's-sa' leb, Türkçe sāleb diye bilinen bitkinin kökü.
- aşlü's-sereḥs** : < Ar. /Far. / serḥes; kuzgunotu, namāz-bür(İbn-i Şerif). Türkçe Eyrelti denir.
- aşlü's-sūs ,aşlü's-sūsen** : < Ar. / Türkçe meyan kökü denilen bitkinin köküdür.
- aşlü's-sūsü'l-lājverdī** : <Ar. / Türkçe meyan kökü denilen bitkinin köküdür.
- aşlü's-ş-şekākul** : < Ar. /yabani havuç.
- aşlü's-ş-şekākulü't-ṭarī** : < Ar./ taze yabani havuç.
- aşlü't-terāgeyün** : < Ar./Yun. / bu anılan meşhur bir bitkinin köküdür.
- aşlü't-türmantilā** : < Lat. / Türkçe sarı topuzluk olarak bilinen bir bitkinin köküdür.
- āsmān** : < Far. / bu isimle bilinen bir bitki.
- āsü'l-berri** : < Ar. / Mersin ağacıdır.
- a' šāb** : < Ar. / taze otlar.
- ayruḫ çicegi** : < /Ar. sīl ve necīl. Türçe yer saparnası olarak bilinir.
- ayruḫ otı** : < / sīl ve necīl. Türçe yer saparnası olarak bilinir.
- ayva** : < Ar. / sefercel. Farsça kesr-i bā, sūkūn-ı hā ve bih denir ve tıpta şarabına mey-bih denir.
- 'azebe** : < Ar. / semeretü'l-esl. Yemişli ılgının yemişidir. Farsça gezmezek denir.
- azḥar** : < Ar. /faḳḳāḥ türüdür. Türkçe tomurcuk.
- azḥar** : < Ar. / Rum azharı olarak bilinir.
- bābūnec** : < Far. / bābūne olarak bilinir. Türkçe pāpādyā denir.
- bādem, bādām** : < Far. /Ar. / tatlı bādeme levz-i hulv ve acısına levz-i mürr denir.
- bādīncānū'l-levn** : < Ar. / bādīncān, patlıcan.
- bādrencibūye** : < Far. / oğul otu, bādrenbūye ve bādrenbūye derler. Arapça baklatü'l-ütrüciyye ve müfferihü'l-kalb derler. Bazı yerlerde kovan otu da derler.
- baḳla** : < / bākīllā, bakla.
- baḳlatü'l-ḥamḳā** : < Ar. / semiz otu.
- baldurīḳara** : < / küzberetü'l-bīr, şa' rü'l-arz, şa' rü'l-kilāb ve şa' rü'l-hanāzīr, ca' detü'l-kīnā, lihietü'l-himār, sākū'l-esved ve sākū'l- vasīf denir. Farsça persiyāvşān denir.
- bancārū'l-kibrīt** : < Ar. / şevender, şelcem-i ahmer denir Far. çügündür. Türkçe pancar.
- başalū'l-ebyaż** : < Ar. / beyaz soğan.
- başalū'l-ekl** : < Ar. / Bu isimle anılan soğan türü. Ekl: yeme, yemek.
- başalū'l-'unşul** : < Ar. / ada soğanı.
- baṭrāsāliyün** : < Gr. / taşlık kerefisi, fatrāsāliyün da denir. Halk arasında magdenos, ma' denoz ve bazı yerlerde de indī ma' denüvāz derler.
- behmen** : <Far. / iki çeşittir birine behmen-i ebyaz birine behmen-i ahmer denir. Turpa benzeyen ve kavza kökü denilen bir ottur.
- belādur** : < Far. / belādir ağacı. Arapça habbū'l-fehm, Yunanca enkardiyā denir.
- belesān** : < Far. / pelesenk ağacı, balsama ve bu ağacın yağıdır.
- belīlec** : < Far. /belīle otu.
- benc** : <Ar. / sīkrān, bengilik otu, kırmızı tatula. Tohumuna bezr-i ban denir. Türçe ban tohumu olarak bilinir.
- benefsec, benefsenc, benefşe, benefşec, benefşenc, benefşenc** : < Far/ Ar. / menekşe, menevşe, benefşe.
- benṭāfilun** : < Yun. / Türkçe beş parmak derler.
- berber aşması** : < / bāş-şumīnā olarak bilinir.
- berfe** : < Far. / zehri berfe olarak bilinen bir çiçek türüdür. Karda olur.
- besbāse** : < Ar. / bu isimle meşhurdur. Mesed de denir. Küçük Hindistan cevizidir.
- besfāyīc** : < Ar. /bespāye (polypodium vulgare). Türkçe çıyan otudur.
- besfāyicū'l-ḳurṭum** : < Ar. / uspur tohumu ve çıyan otu türünde bir bitkidir.
- bezir** : < Ar./ tohum, ekilecek tane.
- bezrū'l-basal** : < Ar. / soğan tohumu.
- bezrū'l-circīr** : < Ar. /s u kerdemesi ve su teresi tohumuna denir.
- bezrū'l-ḥarbaḳ** : < Ar. / kara çöpleme, karaca ot tohumu veya kar çiçeği olarak bilinir.
- bezrū'l-ḥarmel** : < Ar. / üzerlik tohumu, yüzerlik, keçi sedefi. Farsça ispend, sipend ve sipendān denir.
- bezrū'l-ḥass** : < Ar. / marul tohumu.
- bezrū'l-ḥaşḥāşū'l-ebyaż** : < Ar. / beyaz haşhaş tohumu.
- bezrū'l-helyün** : < Ar. / kuşkonmaz tohumu.

- bezrû'l-hindibâ** : <Ar. / hindibâ tohumu.
- bezrû'l-ḥubbâzî** : < Ar. / ebe gömeci tohumu.
- bezrû'l-ḥummâz** : < Ar. / labada, kuzu kulağı.
- bezrû'l-ḥurf** : < Ar. / tere tohumu, Arapça, habbû'r-reşâd da denir. Farsça, sipendân denir.
- bezrû'l-iklîlû'l cebel** : < Ar. / büberiye, biberiye tohumu.
- bezr-i kettân**: < Ar. / keten tohumu.
- bezrû'l-ḳöstîḳûn** : <Ar./ kostikun tohumu.
- bezrû'r-râziyâneg** : < Ar. Far./ Ar. Şimâr, şemer ve raziyâne-i Rûmî olarak bilinir.
- bezrû's-sezâb**: < Ar. / sedef tohumu, baganos, su kerdemesi, su teresi.
- bezrû's-şevketü'l-mübâreket** : < Ar. / Farsça kardüsent denir. Halk arasında kârdesentu denir.
- bittîḥ**: < Ar. / kavun ve karpuz için kullanılır. Karpuzla bittîḥ-i hindî ve bittîḥ-i ahzar denir. Farsça harbûze-i hindî ve hinduvâne denir.
- bostânî, bûstânî** : < : Far. / yabani olmayan, kültür bitkisi; yetiştirilen.
- boz çiçeği** : < / büyük vücutlu bir çiçektir. Saksıda yetişir. Yerden 3 karış yüksekliğinde top top beyaz çiçeği olur.
- buḥûr-ı meryem** : < Ar. / devetabanı bitkisi. Köküne hubzü'l-meşâyih, hubzü'l-kurûd ve 'artanîsâ denir. Türkçe domuz ağırsağı; Farsça şalgamek olarak bilinir.
- bûşîr, bûsîrâ** : < / Türkçe sığır kuyruğu denilen ottur. Latince berâlîsiyâ denir.
- buvvâ, bevvâ** : < Ar. / Hindistan cevizi.
- Büberiyye**: < Ar. / iklîlû'l-cebel diye bilinir.
- ca'de**: < Ar. / Yunanca kavliyûn denir. Sa'ter çeşidindedir. Bazıları 'anberbûy denilen çiçeğin tohumuna derler.
- can otı** : < / bu isimle anılan ot türüdür.
- caşû'l-hindibâ** : < Ar. / bu isimle anılan hindibâ türüdür.
- cedvâr** : < Ar. / safran kökü. Farsça jedvâr ve mâh-ı perviz denir.
- cevherü'l-kâfûr** : < Far./Ar. / kâfûrî ismiyle bilinen bitkinin özüdür.
- cevherü'l-mür** : <Far./ Ar. / Mür-i sâfî diye bilinir, mirra denen Arabistan'daki bir ağacın zamgının özüdür.
- cevherü'z-za'ferân** : < Far./ Ar. / safran özü.
- cevsü's-serv** : < Ar./Far. / servi kozalağı.
- ceviz** : < Far. /ceviz. Arapça hasf ve Yunanca kâsîlis ve Mısırlılar şubekî derler. Türkçe zamm ve koz denir.
- cezer** : < Ar. / havuç. İnde'z-zürefâ ve zencebîl-i Rûmî diye de bilinir.
- cırcıre** : < / cırcır, su kerdemesi, su teresi. **cülcülân** : < / Türkçe susam, simsim.
- cülnâr** : < Far. / gülnâr, rummânü'l-ber.
- cümcüm** : < / Türkçe karakoz; Latince senfîtastr, sagîri ve kebîri olur.
- çınıtyânâ** : < Lat. / halk arasında çınıtyâne denir. Yılan otu ve dağ eveleği olarak da bilinir.
- çiçek** : < Far. / çiçek.
- dâr-ı fül'fül** : < Far./ Ar. / halk arasında bu isimle meşhurdur. Mısırlılar 'ırkû'z-zeheb ve eznâbü'l-harâdîn derler.
- dârçîn**: < Far. / tarçın. Arapça, dârsinî derler.
- dâr-ı şîşa'an** : < Far./Ar. / kara çalı dikenini, şimşek ağacı, 'üd-ı frengî, kandül ve üdü'l-bark isimleri ile de zikredilir.
- dârü's-şa'leb** : < Ar./ hasyü's-sa'leb; Latince sâtiryûn denir.
- demü'l-ahaveyn** : < Ar. / demü'l-ahaveyn, Demü't-tinnîn ve demü's-su'bân da denir. Ejder kanı anlamına gelir. Türkçe iki kardaş kanı ve Farsça Hun-ı siyâvşân derler. Bazı kimseler Hind ağacının zamgıdır demişlerdir. Bazı kimseler de Sakutura berriyyesinde olan bir bitkinin usaresidir sabr da oradan gelir bu sebeple sabr-ı üskuturî derler, demişlerdir.
- deve dikenini** : < / Farsça, üstür-gâz diye bilinir. Şevkü'l-cemel demektir. Arapça lahlâh ve müreyr ve şârib-i 'anter derler.
- durünc-ı 'akrebî** : < Ar. / çıyan otu.
- düfes** : < Yun. / Arapça haşîšetü'l-berâgîs veye haşîšetü'l-kumîle denir. Türkçe pire otu anlamına gelir.
- dûḳû** : < / bezr-i cezer, Türkçe yaban havucu tohumudur.
- Ebem gömeci** : < / ebe gömeci, Arapça hubbâzî; Farsça tûle ve hariv denir.
- efrâciyâ** : < / Türkçe göz otu derler. Çilektir.

- eftimün** : < Gr. / Türkçe gelin saçı denir. Kıl otu, bağ boğan, serent diye de bilinir.
- emlec** : < Ar. / amlac otu.
- emşübe** : < / aşkar-ı emşübe isminde bir bitkidir.
- encere** : < Far. / ısırgan otu.
- encibâr** : < Ar. / encübâr, beşparmak otu.
- endecâk** : < / berber asmasıdır.
- engîr** : < Far. / engür, üzüm.
- enîsün** : < Far. / anason.
- esķabyüzâ** : < Frenk. / Türkçe giciyik otu derler. Yunanca senderîtis denir.
- esķîl** : < / eskîl, basalü'l-unsul olarak bilinir. Türkçe ada soğanı derler.
- eşne** : < Ar. / ağaç yosunu.
- ezhâr** : < Ar. / çiçekler.
- faķķâh** : < Ar. / her otun ve ağacın çiçeğine itlak olunur. Türkçe tomurcuk derler.
- farâsiyün** : < Ar. / yabâni pırasa (Allium porrum). Türkçe it siki denir.
- fâşirâ** : < / hezâr-ceşân ve kerîmetü'l-beyzâ derler. Türkçe ören gülü ve ak asma denir. Meşhur olan köküdür. Semiz kabak diye bilinir.
- fatrâsâliyün** : < Gr. / yabani kereviz (Petroselinum ocreoselinum). Batrâsâliyün denir.
- fâvâniyâ** : < Ar. / ayı gülü, şakayık (Paoenia officinalis). Udü's-salîb ve verdü'l-hamîr derler.
- felġamûnî** : < / bu isimle bilinen bitki adı.
- fencengüş** : < Far. / pencengüş, Türkçe beşparmak, ayıt ağacı ve ayıt tohumu denir, tohumuna habbü'l-fakd ve semeretü'l-pencengüş denir.
- ferfiyün** : < Ar. / ferbiyün diye bilinir, sütleġen otu ve bundan elde edilen zamktır.
- feslegen** : < Gr. / feslüġen, fesleġen, Arapça reyhan derler. Farsça ism-i şâh-sifermdir.
- funduķ** : < Far. / fındık.
- fustuķ** : <Ar. / fıstık. Arapça habbü's-sanavber de derler.
- fû** : < Ar. / Girit sümbülü, büyük kedi otu (Valeriana dioscorides). Yaban sümbülü.
- Füdec, fütenc** : < Far. / Arapça hıbak, Türkçe yarpuz, su yarpuzu ve yaban nânesi de denir. Çok çeşidi vardır. Yunanca gulîcen denir. Nehrî, cebelî ve bostânî olur Hıbâku't-timsah da derler. Cebelisine müş-i taramşîc derler. Bostânîsine na' na' derler. Nehrîsine fudenc-i nehrî derler.
- fütencü'l-cebelî** : < Far./ Ar. / müşk-i taramşîc olarak bilinir. Daġ yarpuzudur.
- fücil** : < Ar. / fecl, fecel. Türkçe turp derler.
- fül'fül** : < Ar. / Türkçe kara büber ve ak büber derler. İki türü vardır. Fülful-i esved ve fülful-i ebyaz.
- fülüs** : < Ar. / bûsîr, Türkçe katır kuyruġu derler.
- ġâfiş** : < Far. / Koyun otu, kuzu butraġı derler.
- gelincük** : < / gelincik çiçeġi (papaverrhoeras).
- gül** : < Far. / gül (Rossa canina).
- günlük (g)** : < / günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk. Ak günlük (boswelia), kara günlük (cortex styracis). Olmak üzere iki türü bülunur.
- ħabbetü's-sevdâ** : < Ar. / çörekotu, çeşmezen.
- ħalidüniyâ** : < Yun. / haldüniyâ. Türkçe hilâliyye ve kırlangıç otu derler.
- ħallü'l-ebyaz** : < Ar. / beyaz susam.
- ħamâmâ** : <Ar. / Ermenden gelir çok yapraklı bir otdur. Yunanca âmün derler. Üzüm çubuġuna benzer bir ağaçtır.
- ħanzal** : < Ar. / Ebû Cehil karpuzu denilen portakal büyüklüğünde meyvası çok acı ve iç sürdürücü olan bir bitki(Citrullus coloyntis).
- ħar** : < Far. / diken.
- ħarâzü'ş-şahrâ** : < Ar. / İbn-i Baytar'dandır. Mısırlılar, hınnâ'-i Kureyş derler. Frenkler apâtîka derler. Türkçe ciġer otudur. Bazı kimseler kaya kınası ve taş kınası derler.
- ħarbaķ** : <Ar. / harbak-ı esved ve harbak-ı ebyaz olmak üzere iki çeşittir. Karasına kara çöpleme ve karaca ot da derler. Beyazına da ak çöpleme ve kar çiçeġi derler. Bu bitkinin köküdür.
- ħarmel** : <Ar. / üzerlik, keçi sedefi diye bilinir. Yüzerlik de derler. Farsça ispenç ve spend ve spendân derler.
- ħas** : < Ar. / ot kırıntısı, çerçöp
- ħaşelbân** : < / bu isimle ma' ruf bir bitkidir.
- ħass** : < Ar. / marul. Bezr-i hass (marul yaġı), bezr-i sezab (sedefotu yaġı).
- ħâşâ** : < Ar. / Türkçe kekik derler. İbn-i Şerif'te boz süpürge olarak geçer.

ḥaṣḥbū'd-dıḥḥ : < Ar. / Türkçe burç ağacı derler. Ökse ağacında olur.

ḥaṣḥšetü'l-melik : < Ar. / ma' ruf bir ottur.

ḥaṣḥme : < Ar. / hatem çiçeği, hatmî olarak geçer. Tohumu ve kökünün kabuğu dahi kullanılır. Tohumuna bezr-i hitmî ve kökünün kabuğuna kırs-ı asl-ı hitmî ve çiçeğine zehre-yi hitmî denir.

ḥavāme:< / havceme, verd-i ahmer manasındadır, Türkçe kırmızı gül denir.

ḥayyü'l-ālem : < Ar. / hayy-i ālem, sinir otu, bağa yaprağı da derler. (Plantago major, plantago media). Yunanca ābrūn derler. Daimi hayat manasındadır. Sağır ve kebiri olur. Türkçe kaya koruğu derler. Şeyh davud, ālūdene diye isimlendirilir, demiştir. Bazı tercümelelerde Cuma köpüğü diye isimlendirilmiştir. İstanbul'da ise kulak otu ve yara otu diye bilinmekte imiş.

helīlec : <Far. Ehlīlec, Beş çeşittir. Helīlecāt-ı hamse denir. Bunlar: helīlec-i asfer, helīlec-i esved kābilī, emlec, belīlec'dir.

helyūn : < Ar. / Türkçe koşkonmaz denir.

heyyū: < Far./ Ar. heyyū fārīkūn; Türkçe kılıç otu ve yara otu derler.

ḥiltīt : < Ar. / kadı ağacı, şeytan boku (Ferula assa-foetida), Arapça zamgu'l-encüzān derler.

ḥımmaş : < Ar. / Türkçe ve Farsça'da nohūd.

ḥınḥa : < Ar. / kamh, Türkçe buğday; Farsça gendüm derler. Ve suda pimiş kabuğu çıkmış budaya Arapça deşīşe ve burgul derler. Halk arasında bulgur denir.

ḥırva : < Ar. / Türkçe kene tohumu derler.

ḥısrım : < Ar. / Türkçe koruk Farsça güre derler

ḥıtmī : < Ar. / hatem çiçeği, genelde hitmî zikredilse de kastedilen yaprağıdır.

ḥıyār: < Ar. / hıyar, kıssa olarak da bilinir.

hibābü'l-kānūn : < Ar. / hibāb; tohum, . Hibābü'l-kānūn, bu bitkinin tohumu anlamında kullanılmaktadır.

hindibā : < Ar. / berri ve bostanî olmak üzere iki çeşittir. Bostanisi birkaç çeşittir. Hindibā-yı bakl ve belhiyye. Türkçe salata derler. Berrisi iki çeşittir. Handerili ve tarhaşkūn. Bu türüne de Türkçe güneyik ve kāsnī derler. Yaban marulu diye de bilinir (Cichorium endiva).

Hindistan cevizi : < / cevz-i hindī ve nārçıl.

ḥitābī: < Ar. / cedvār-ı hitabī, Farsça jedvār ve mäh-ı pervīz derler. Bu bitkinin bir türüdür.

ḥubbāz : < Ar. / ebegümecei.

ḥulbe : < Ar. / Türkçe boy tohumuna derler. Çemen otu diye de bilinir(Trigonella foenum-graecum).

ḥummāz: < Ar. / kuzululağı. Berrisi ve bostanisi olur. Berrisine silk-i berri derler. Türkçe labada denir. Bostanisine kuzu kulağı derler. Şarab-ı hummaz: Kuzu kulağı şerbeti demektir. Ekşi bir ottur.

ḥummāzü'l-ütrūc:< Ar. / hummāz-ı ütrūc, ağaç kavunu ekşisine derler. Ve Mısır'da olan hummazdır ki bu diyara şerbeti gelir. Hummaz şerbeti derler Arapça estebūb derler.

ḥurf : < Ar. / habbū'r-reşād derler. Türkçe tere ve semizotu; Farsça sipendān derler. Bir de ḥurfe vardır. Tuhmugān derler.

ḥurmā : < Far. / hurma (Phoenix dactylifera). Arapça temr ve temre derler. Taze hurmaya zamm-ı rā ve rütāb, Cümmār ve kalbū'n-nahl de derler. Hurma ağacına Arapça nahl ve nahil derler. Farsça tāk derler.

ḥurū : < Ar. / sütlügen otu, yumuşak otu. **ḥuṣyetü's-ş-ḥa'leb** : < Ar. / Türkçe tilki taşığı, it kasarı (Orchis hircina) derler. Sāleb deyip bal ve şeker şerbetiyle kaynatıp içerler. Latince sātiryūn derler.

ḥuzāmā : < Ar. / ḥuzāmī; Lavanta çiçeği. Hūsāme de derler. Aslı huzāmedir.

ḥūlincān : < Far. / havlican otu. Hūlincān-ı 'akrebī de derler. Ḥūlunç otu, husrev dārū, cisr-dārū olarak bilinir.

iccāş : < Ar. / erik demektir. Farsça ālū derler. Arapça aynū'l-bakar derler. Bir türüne şamlūc derler. Manası sultānū'l-iccāstır. Türkçe can eriği derler. Bir türüne nişūk derler. Farsça ālūca derler. Küçük ve ekşi olur. Türkçe gögem eriği derler. Hāfız eriği, can eriği, mürdüme eriği, el necārā diye türleri de vardır.

ḥlāmur : < Ar. / Arapça mahlep derler.

ılgın, ılgun : < / iki çeşittir. Birine tarfā derler. Meşhurdur. Diğerine yemişli ılgın derler. Arapça esl derler.

'inebü's-ş-ḥa'leb: < Ar. / Türkçe it / tilki üzümü.

'innāb : < Ar. / 'ineb, üzüm.

'ırkū's-sūs : < Ar. / süsen, halk arasında susam; köküne ĩrsā derler.

ıklīl : < Ar. / tüveyç, çiçek tacı.

ıklīlü'l-cebel : < Ar. / büberiye, biberiye.

ıklīlü'l-melik : < Ar. / Türkçe koç boynuzudur.

imīrā-yı levz : < / Yer mürveri. Tabipler hāmā akdī derler.

incirü 'l-hâşş : < Far./ Ar. / bu isimle anılan bir incir türüdür. Arapça tîn derler.

irsâ : < Far. / aslı süsendir. Asmâcünî de derler. Türkçe gök süsen kökü; halh arasında benefşe derler. Mavi zambak köküdür.

ışkorcına köki/üşkürçına köki : < / Bu isimle bilinen bir bitkinin köküdür.

kâbilî : < / helilec-i kâbilî derler. Ehlilec diye de bilinir. Helilec türüdür. Helile (Terminalia).

kâknec : < Ar. / inebü's-sa'leb yani it üzümü türündendir. Kaküne, güveyi feneri (Phisalis alkekengi). Türkçe kanbil otu derler. Habb-ı kâknec diye meşhurdur.

kâkûle : < Ar. /kebiri ve sagiri olur. Kebirine kâkule-i kebîr; sagîrine hâl-i buvâ ve hîl-i buvâ ve şüşmîr derler.

kañariyün : < Yun. / eşek kulağı. Kebîri ve sagîri vardır. Sagîrine kantariyün-ı dakîk denir. Kantaron çiçeği (Erythraea centaurium).

karabaş : < / karabaş çiçeği.

karâh: < Ar. / enîsün türünde bir nebattır.

karan: < Ar. / karâniyâ. Türkçe kızılıcık derler.

karanfîl : < Ar. / karanfîl, çübcük, (Eugenia caryop hyllata). Hint devasıdır.

karölînâ : < Frenk. / rüşenâ-yı bahrîdir. Türkçe derya yosunu ve mercan otu derler.

kaşabü'z-zerîre : < Ar. / Hint devasıdır. Kazayağı otu denir (Chenopodium album).

kaşnî : < Ar. / kına, Farsça bârzü derler. Kadı ağacı, şeytan boku otu ve bundan elde edilen zamk (Ferula assa- foetida).

kâşnî: < Far. / yaban marulu, hindibâ (Cichorium endiva).

kaştarün : < / Türkçe acıkıcı, soğukluk otu derler. Latince petünîka derler. Diyoskürîdüs kitabında kastarün olarak zikredip kasharutarükün derler, demiştir. Manası müftedî-i bi'l-bâriddir. Rumlar, petünîkî ve semârinân dahi derler, demiştir.

kâter : < / demü'l-ahaveyn, demü't-tinnîn ve demü's-su'bân derler. Ejder kanı demektir. Türkçe iki kardeş kanı; Farsça hün-ı siyâvşandır.

katır boncuğı : < / Arapça veda' derler.

katır kuyruğı: < / katır kuyruğı, Arapça retem.

kañunâ : < Ar. / bezr-i katünâ olarak geçer. Türkçe karnıyark demektir. Farsça esfiyüs ve Yunanca fesliyün derler. Burgüşî anlamına gelir. Pire otu. Pireye benzediğinden bu isim verilmiştir.

kayşüm : < Ar. / Türkçe ayvadâne, civan perçemi.

kebâbe : < Ar. kebâbiyye ve kuyruklu büber de denir (Piper cubeba).

kebere : < Ar. / keber, kebbâr, kabbâr. Türkçe kebere derler. Turşusunu yaparlar. Gebre otu, kedi tırnağı diyenler de vardır (Capparis sipinosa).

Kebûkara : < Far./Tür. / haşhaş türündendir. Kebünârsî olarak da bilinir.

kemâderyüs : < Yun. / hâmederyüs. Bellütü'l-arz anlamına gelir. Türkçe yer palamudu ve kısa mahmûda derler.

kemâfîtüs : < Yun. / hâmânîtus; sanavberü'larz demektir. Türkçe yer çamı ve harb tutan denir.

kemmün : < Yun. / kemnün. Farsça zîre denir. Kemmün-ı Kirmânî meşhurdur. Kemmün-ı Habeşî denilen kefe kemmünudur. Kemmün-ı hulv tıbb dilinde enîsün demektir. Kemmün-ı Ermenî, kerâvyâdır. Kemmün-ı esved, çörek otudur. Kemmün-ı Mülükî, nahve-i Hindîdir.

kendir: < / kendir, kinnab; Kinnab tohumuna Arapça şahdâ nec; Türkçe kenevir derler. Yaprağına Arapça haşîşe ve Türkçe beng ve esrâr derler.

kerâş : < Ar. / dağ ağaçlarındandır. Türkçe pirinççiler otu derler. Uzun ve yumuşak budakları olur, kırsalar sütü akar.

kerâvyâ: < Lat. / Farsça kurumbâd derler. Kurdumânâ türündendir ve onun bostânisidir. Tohumu enîsûna benzer. Türkçe tatluca otu, Karaman kemmünü derler.

kerefis : < Ar. / kereviz. Kerefis-i Makedonî denilen batrâsâliyün ve fatrâsâliyündür.

kestevire : < Gr. / kestere otu (Betonica officinalis).

keymüsât : < Ar. / keymüslar, kencers. Aslı Arapça câverstir, Türkçe darı derler.

kırfa : < / kabuk, ağaç kabuğı (Croton eluteria).

kişniç: < Far./ kişniş otu (Coriandrum sativum).

koruğ : < / olgunlaşmamış üzüm. Arapça hırsım; Farsça güre derler.

kovan otı : < / kovana otu, bādrenbūye derler oğul otu demektir.

kovun otı : < / kuzu butrağı, Ar. Gâfis derler.

kubürü'r-reyhân : < Ar. / bir tür fesleğendir.

külfüniyâ : < Yun. / Arapça zamgu's-sanavber derler. Türkçe çam sakızıdır.

ķunduz hāyesi : < / kunduz taşığı, cavşır otu ve bundan elde edilen zamk.

ķunsul : < / garb-ı circire. Su kerdemesi, su teresi, kestevire.

ķunķerberve : < Gr. / kunterebervā, mehallasan.

ķurbuş : < Ar. / encere, ısırgan.

ķurdumānā : < Ar. / İbn-i Şerif, Türkçe geyik siresi derler razıyaneye benzer, der. Kastamonu'da geyik kemmūnu derler, demiştir. Karaman kimyonu (Carum carvi) diye de bilinir..

ķurķum : < Ar. / uspur tohumudur. İbn-i Baytar, kutrum-ı berri dediklerine Türkçe yaban uspuru demiştir.

ķuķ : < Ar. / üç türdür. Beyaz ve acı olanına kust-ı bahri ve kust-ı mürr derler. Türkçe kurtlu ot ve andızdır. Siyah ve tatlı olanına kust-ı hindī denir. Ve bir türüne kust-ı şāmī ve rāsin derler.

ķuzı kulağı : < Ar. / hummāz derler.

ķüşüş : < Ar. / ekşüs, Türkçe bağ sarmaşığıdır. Bağa dolaşır kökü ve yaprağı olmaz. Eftimūna benzer kızıl kızıl iplik gibi olur. Küçük kızılca tohumları olur. Tabipler arasında bezrū'l-ķüşüş denir. Arapça hummāzū'l-ernebdir.

ķüzbere : < Ar. / kūsber, küsfere ve tıkd derler. Yunanca kurdiyūn ve Farsça ķiķnīzdir. Halk arasında ķiķniş derler. Kurusu meşhurdur. Ratbe ile sakatlayıp ķüzbere-i ratbe derler.

lāden : < Far. / ķiķsūs, Bir cins çalı (lāt. Cistus), ve bu çalının zamğıdır.

lahana yaprağı : < / kelem, kunnebīt de lahana türündedir. Ar. Kürünb derler. Kürünb-i berri ve kürünb-i bahri de denir. Rumeli ve Sofya'da alabaş derler.

lahmū't-temr : < Ar. / etli hurma.

levz : < Ar. / badem.

levzū'l-ķulv : < Ar. / tatlı badem

levzū'l-mürr : < Ar. / acı badem.

līmūn : < Gr. / limon.

lisānū'l-cemel : < Ar. / deve dilidir. Sālūyā diye de bilinir. Frenk kökenlidir. Türkçe diş otu derler. Diş otuna Arapça lisānū'l-ibil derler.

lisānū'l-ķamel:<Ar. / Sinirli yaprağı, sinirli ot. **lisānū'l-ķelb**: < / Ar. Frenkler sinevlūza derler. Türkçe it dili diye bilinir.

lūfū'l-ķayye : < Ar. / yılan yastıının kebiridir. Türçe fil kulağı, Arapça āzānū'l-fīl, Farsça fīl-cūş derler.

lūbān : < Yun. / kündür. Ak günlük.

ma' denōz : < Gr. / batrāsāliyūn; Taşlık kerefisi, fatrāsāliyūn, makdenōs derler. Rum vilayetlerinde bulunur ve kerefiş-i Makedōnī denir. Halk arasında magdenos, ma' denoz ve 'indī ma' denūvaz derler.

maķmūde : < Ar. / samūniyā da derler. Bingöz otu, sakmunya.

maķāşiri : < Ar. / bir tür sandal ağacı.

māmīrān:< Far. / kırlangıç otu

(Chelodonium majus). Māmīrān-ı sīnī de denir 'urūku's-sufrun'un sağıridir.

māmīşā : < Far. / kırmızı çiçekli kırlangıç otu (Glaucium corniculatum) diye bilinir. Türkçe sarı gelincük çiçeğı derler.

maşķaki : < Yun. / Arapça kiye ve 'ilk-i rūmī denir. Türkçe sakız derler (Pistacia lentiscus).

māverdī : < Far. Ar. / öd ağacı. Aslı mendelīdir.

māzeryūn : < Far. /Yunanca hāmālāvun derler. Sütlügen türündedir. Kulapa da denir.

māzı : < Far. / Mazu, Arapça 'afs derler.

mekkī : < Ar. / Mekke şehrine ait. Adhır-ı mekkī; Mekke ayrığı, Kabe soğanı.

menzū'ü'l-aķmā' : < Ar. / aķmā'ü'r-rummānū'l-hindī, nār-ı müşķ derler.

menzū'ü'n-nevī : < Far./ Ar. / bu isimle anılan bir tür bitki.

merādetū'ş-şevr : < Far./ Ar. Bu isimle anılan bir tür bitki.

mercimeķ : < Far. / mercimeķ, Arapça feth, 'ades ve bülsün derler.

mersīn : < Gr. / mersin, Arapça ās, tohumuna habbū'l-ās derler. Farsça mürd denir.

meryem : < Ar. / buhūr-ı Meryem; Köküne hubzū'l-meşāyih ve hubzū'l-kurūd ve 'artanīsā derler. Türkçe domuz ağırşığı; Farsça şalgameķ derler. Buhurū'l-erkad ve Farsça yerbatüre ise h/ sesi ile yazılanıdır.

merzencūş : < Far. / merdekūş da denir. Arapça āzānū'l-fār demektir. Türkçe mercankōşķ derler.

mesmūt : < Ar. / bu isimle zikredilen bir bitki.

mevīzec : < Ar. / zebilū'l-bebel derler. Türkçe muzek derler.

meyān kōki : < / meyan kökü, meyan balı, rubbū's-sūs da derler.

- Meyni teresi** : < /bezr-i ħurfıdır. Tereye ħabbü'r-reşad ve sipendan da denir.
- misket alması** : < / Arapça tuffāh-ı şāmī derler.
- mū** : < / sümbülü'l-eseddır.
- müşk-i tarāmsi'** : < Far./ Ar. / Arapça fütenc-i cebeli ve baklatü'l-gazal derler. İyisi Girit'ten gelenidir beyaz olur. Frenk tabipleri ise dīknāmūy-ı ebyaz derler.
- naĥve-i hindī** : < Far. / nānhuvāh derler. Manası etmek istedicidir. Yani iştah açıcı demektir. Kemmūn-ı mülūkī de denir.
- nārdīn** : < Yun. / sümbül demektir. Tıpta sümbül-i hindī kasedilir. Nardīn-i aklītī, sümbül-i Rūmīdir ve nārdīn-i berri ise āsarūn dedikleridir.
- nārenc** : < Far. / Türkçe turunc derler. Tatlısı, ekşisi ve müzzü olur, Türkçe portakaldır.
- nemmām** : < Ar. / kuru sisenber, Türkçe marsama denilen bir ottur.
- nercis** : < / zerrin denilen çiçektir. Arapça 'abher derler. Fūlya da nercis türündendir.
- nīlüfer** : < Far. / līnūfer de derler. zū'l-ecniha demektir. Kanatlar sahibi anlamına gelir. Türkçe nilüfer çiçeği; Süryanice kürünbü'l-mā' dır.
- noĥūd** : < Far. / Arapça ħimmas denir.
- ot** : ot, bitki, nebat.
- pancarü'l-kibrīt** : < Türk. Ar. / bir tür pancar, çügündür.
- pencenc** : < Far. / fencengüş, pencengüş; Türkçe beş parmak, ayıt ağacı ve ayıt tohumu; Ayıt tohumuna ise ħabbü'l-fakd ve semeretü'l-pencengüş derler.
- petūnīka** : < Lat. / Arapça kastarūndur.
- peygamber ağacı** : < / Fazıl allemle rahmetullāh 'aleyh Gayetü'l-beyān isimli eserinde; Hükema-yı mukaddimin kitaplarında olmadığını Frenklerin bunu Yeni Dünya'da bulduklarını, onların dilince bu bitkiye **gıyākū** dediklerini söylemiştir. Frenk dilinde līnūsāntu ve pālūsētū da derler. Manası mübarek ağaç demektir.
- rāsin** : < Far. / rasen; Türkçe andız otu, ardıç.
- rāvend** : < Far. / rīvend derler. Kökleri ve sapları ilaç olarak kullanılan karabuğdaygillerden bir bitkidir. Ravend-i Rūmī türü de vardır. Buna da Türkçe evelik ve labada kökü derler. Dişisi ve ve erkeği olur. Kullanılan dişisidir.
- ra'yü'l-ĥamām** : < Ar. / sākū'l-ĥamām; Türkçe gögercin otu; Frenkçe verbetiyā derler.
- razākī** : < Ar. / 1. rāziki; süsen-i ebyazdır. Zambak derler. Zambak çiçeğinden yapılan yağa dūhn-i rāziki derler. 2. Ar. Razaki üzümü.
- rāziyāne** : < Far. / rezene.
- rāziyānec** : < Far. / rezene. Arapça şimar ve şemer derler. Rāziyane-yi Rumī dedikleri ise enīsūndur.
- retem** : < Ar. / retm; katır tırnağı, katır kuyruğu.
- reyĥān** : < Ar. / fesleğendir. Bezrū'r-reyhan, fesleğen tohumu demektir. Türkçe kāfūrī derler.
- reyĥān tohumı** : < / fesleğen tohumu.
- reyĥānū'l-ķubūr** : < Ar. / kabir fesleğeni.
- riyyetü's-şā'leb** : < Ar. / bir tür salep.
- rubbu's-sūs** : < Ar. / Türkçe meyan balı denir.
- rūĥāb** : < Ar. / taze hurma demektir.
- şabbāriyye** : < Ar. / sabbār; atlas çiçeği (kaktüs), Frenk inciri. Sabbāriyye; atlasçiçeğigiller.
- şabbārū'n-nār** : < Ar. / Far. / atlas çiçeği türü.
- şabr** : < Ar. / ada soğanı. Sabr-ı sukutūrī de derler. Yunanlılardan sipariş edilmiş. Türkī-i Gayr-i meşhūre'de azvay ve azva derlermiş. Sakutura memleketinden geldiğinden sabr-ı sakutūrī derler.
- sādic** : < Far. / sādec; Sādic-i hindī denir. Hint sümbülü (Nardustachys jatamansi).
- saķmūniyā** : < Yun. / müşhil gibi kullanılan bir madde. Mahmūde, göz otu.
- sakşāfrāciyā** : < Frenk. / terāgeyūn türündendir. Türkçe taş päreleyen otu derler.
- şāķu'l-ĥammām** : < Ar. / hurū'ü'l- ĥamām(cevz cendüm) derler. Gögercin otudur. Arapça ra'yü'l-ĥamām derler. Frenkler verebniyā derler.
- şā'leb** : < Ar. / aslı sālebdır. Şeker veya bal ile kaynatıp kullanılan bitkidir.
- sālūyā** : < Frenk. / diş otu.
- şānavber** : < Ar. / çam ağacı, köknar ağacı.
- şandal** : < Ar. / sandal ağacı. Üç türüdür. Sandalat-ı selāse denirse; sandal-ı ebyaz, sandal-ı ahmer, sandal-ı esved kasedilir.
- sa'ter** : < Ar. / halk arasında za'ter ; güyegü otu denir. Çok türü vardır. Tek başına zikr olursa sa'ter-i Fārisī kasedilir. Kekik ve Arnavud büberi de bu türdendir.

- sâtiiryün** : < Lat. / hasyü's-sa' leb derler. Türkçe yalnız sâleb denir.
- selîhe** : < Ar. / aselbend sakızı. Türkçe burçakdır. İbn-i Baytar'da bir ağacın ismi olduğu ve burçak otunun kökü olduğu bilgisi yer almaktadır.
- semeretü'l-endeçäk** : < / berber asması yemişi.
- semeretü't-ıarfâ** : < Ar. / ılgın ağacının yemişidir.
- semiz otı** : < / semiz otu. Arapça baklatü'l-hamka derler.
- sesâliyüs** : < Gr. / säsâliyüs, horoz gözü denilen bir tohumdur.
- sezâb** : < Far. / su teresi, su kerdemesi. Yunanca feycen; Türkçe sedef derler. Bazı Türkler baganos derler. Arapça cırcır, kurretü'l-ayn ve cırcırü'l-mâ' denir.
- sezâbü'l-ütrüc** : < Ar. / bir tür su teresi çeşidir.
- simmāk** : < Ar. / sumak. Tetiri yemişi. **simsim** : < Ar. / Türkçe susam ve ak çörek otu derler. Cülcülân diye de bilinir.
- sinâ' meki** : < Ar. / sinâmeki; Meşhurdur. Arapça sinâ' derler. (Cassia officinalis).
- sîsâliyüs** : < Gr. / yeşil yapraklı bir bitki (Assafoetida).
- şoğan** : < / soğan.
- şumāk** : < Ar. / sumak, simmāk derler.
- sürincân** : < Far. / İbn-i Şerif'te Türkçe ucu eğri kestane ; İbn-i Baytar'da ak kasnı olarak geçer.
- süsen** : < Ar. / susam , köküne İrsâ derler.
- sümbül** : < Ar. / sümbül otu (Hyacinthus orientalis). Tek başına sümbül-i hindî kastedilir. Sümbül-i tîb ve nardîn de derler. Sümbül-i Rümî, aklîti sümbül-i cebelî(sümbül-i esed), sümbül-i berrî ve fû diye de bilinir.
- sünbül** : < Ar. / sümbül.
- sünbülü't-tîb** : < Ar. / sümbül.
- şâdenc** : < Far. / sâdenc.
- şâhterec** : < Far. / luffâh, Abdü's-selam bitkisinin yemişidir.
- şakar** : < / gelincük çiçeği.
- şakâyıku'n-nu'mân** : < Ar. / Gelincük çiçeği.
- şebrem** : < / Mısırlılar şerbet-i Hicâzî derler. Sütlügen türündendir.
- şevketü'l-mübârek, mübâreke** : < Ar. / Latince halk arasında kârdüsentü derler.
- şeytarac** : < Far. / şeytara. Türkçe serkiledir.
- şibbet** : < Ar. / Türkçe torak otu derler.
- şîh** : < Far. / birkaç türdür. Şîh-i Ermeni; Türkçe sarı yavşan yani pelin derler. Şîh-i Türki; vahşîzek yani baytaran denilen hoş kokulu bitkidir. Şîh-i Rümî de denir.
- şünîz** : < Far. / çörek otu. Ar. Habbetü's-sevda.
- ıarfâ** : < Ar. / ılgın ağacına derler.
- ıarhaşkük** : < / hindibâ-yı berrîdir.
- tefne** : < / defne.
- temri** : < Ar. / hurma.
- temr-i hindî** : < Ar./ Far. / humr, hummar ve sabbâr derler. Demür hindî. Hurmadır.
- tere tohumı** : < / Ar. habbü'r- reşad denir, tere tohumudur.
- terementi, terementin** : < / zamgü'l-butm.
- tîn-i fîl** : < Ar. / cevzü's-şerk de denir.
- turb tohumı** : < Far. / turp tohumu.
- tırmanılâ** : < Lat. / sarı topuzluk.
- turuncân** : < Far. / bādrençbüye, Oğul otu.
- tütüyâ-yı nicâr** : < Far./ Ar. / marazî kökü.
- tüffâhü'l-azhır** : < Ar. /bir tür elma.
- tüffâhü's-şâmî** : < Ar. Os. / misket almasıdır.
- türbüd** : < Far. / iyisi beyazdır ve kesilmiş yerlerinde zamgı vardır. Türbüd-i ebyaz ve türbüd-i muzammag da denir.
- 'üd** : < Ar. / öd ağacı (Aquilaria agollocha) derler. Her biri bir bölgeden geldiğinden Mendelî, Sînî, Kakülî, Semendürî, Kumârî ve Şetâlî derler. Genel olarak 'üd-ı Hindî derler. Suya konduğunda dibe çökene Mendelî çökmeyene ise 'üd-ı hâm ve 'üd-ı Kumârî denir.
- 'üd-ı semendürî** : < Ar. / Bk. 'üd.
- 'üdü'l-bencür** : < Ar. / bir tür öd ağacı.
- 'üdü's-şaleb** : < Ar. / bir tür öd ağacı.

‘**üdü’ş-şalīb** : < Ar. / fāvāniyā, Türkçe şakāyık kökü derler.

‘**unşul** : < Ar. / ada soğanı; şurubu, kalp hastalıklarına, kan bozukluğuna ve zatü’l-cenbe karşı kullanılır.

‘**urūķū’l-kürkūm** : < Ar. / Far. / zerdeçūb, zerdeçāv kökü.

‘**uşfūr** : < Ar. / zehrū’l-kurtum, behremān. Türkçe uspur çiçeği derler.

uşkurcınā : < Frenk. / aslı ūskürçinārādır. Ūskürsuyza diye de bilinir.

uşkurdiyūn : < Yun. / sukurdiyun derler. Arapça sūm-ı berri ve Türkçe yaban sarımsağıdır.

uşkülūfenderiyūn : < / altun otu derler. Arapça haşīšetü’t-tihāl denir ve Mısırlılar keffū’n-nesr der.

uşķūrħiyā’ : < Lat. / aslı ūrmantilā usķūrħiyādır. Türkçe sarı topuzluk denilen bitkinin bir türüdür.

ustūħūdūs : < Yun. / Arapça mevkifū’l-ervāh anlamına gelir. Ruhları hıfz edici demektir. Türkçe karabaş çiçeği denir.

uşaķ : < Eşec, vuşk ve lizākū’z-zeheb derler. Türkçe çadır uşağı denir.

uşne : < Ar. / ağaç yosunudur. İyisi meşe ağacında olanıdır. Arapça şeybetü’l-‘acüz; Yunanca bernūf; Frenkçe meshū ve Latince kānedūvbāle derler.

ūbhel : < / ardıç yemişi; Farsça semere-i serv-i kūhīst derler.

ūtrūc : < Far. / Arapça mūtk; Türkçe ağaç kavunudur.

üzūm : üzüm.

varaķū’l-ās : < Ar. / mersin yaprağı.

varaķu’d-duħān : < Ar. / tütün yaprağı.

varaķū’l-ħass : < Ar. / bir tür yaprak.

varaķū’r-reyħān : < Ar. / reyhan yaprağı.

varaķū’s-sezāb : < Ar. / sedef yaprağı.

verd : < Ar. Gül.

yabān feslegeni : < / yaban fesleğeni.

yapraķ : < / yaprak, ağaç veya bitki yaprağı.

yarpuz : < / Arapça hıbak ve fūtenc derler.

yer mūrveri : < / tabipler hāmā akti der.

zanbāķ : < Ar. / zambak çiçeği, tıp dilinde yasemin-i ebyaz derler.

zehr : < Ar. / çiçek.

zehrū’l-fiżza : < Ar. / gümüş otu, bevāsir ve fizziyye denir.

zehrū’l-fūl : < Ar. / bakla çiçeği.

zehrū’l-ūtrūc : < Ar. / ağaç kavunu çiçeği.

zehrū’ş-şelc : < Ar. / kar çiçeği.

zehrū’s-sūsū’l-ebyaz : < Ar. / beyaz meyan kökü çiçeği.

zehrū’ş-şems : < Ar. / güneş çiçeği.

zencebīl : < Ar. / zencefil.

zenebū’l-ħayl : < Ar. / Türkçe ulama yoncadır.

zerāvend : < Far. / ilaçlarda kullanılan bir cins bitki, loğusa otu. Yunanca arestūlūhiyā denir. Manası fāzilū’n-nefsādır. Zerāvend-i tavīl ve zerāvend-i müdahrec olmak üzere iki türdür.

zerh-i ķarabaş : < Ar. / karabaş çiçeği, ustūhūdūs da derler.

zeytūn : < Ar. / zeytin.

zūfru’l-cebel : < Ar. / dağda yetişen tırnak otu

zūfrū’l-ħummāż : < Ar. / kuzu kulağı, tırnak otu.

zurunbād : < Ar. / ‘arakū’l-kāfūr, kāfūrū’l-ka‘k, ‘arakū’t-tīb ve zurunba dahi derler.

zu‘rūr : < Ar. / alıç, ġīl-dārū ve tuffāh-ı cebelī derler. Arapça tuffāh-ı berrīdir.

Terkip adları

(Tiryaklar, macunlar, müshiller, sefuflar, zımadlar, şerbetler, sürmeler, merhemler, kurslar, cevherler, yağlar ve hapları kapsamaktadır.

aġūġūn : < / macun.

aķāķıyāyū’l-ħayyetū’t-teys : < Gr. Ar. / Macun terkibi.

aķrāşāt : < Ar. / yuvarlaklar, kurslar, haplar.

āmaāķu’l-kebīrū’l-ibn-i māseveyh : < Ar. / İbn-i Maseveyh’in ismi ile geçen bir tür macun.

āmaķ : < Ar. / bir tür macun adı.

‘**asīrū’l-verdū’l-ibn ma‘cūn-ı māseveyh** : < Ar. / bu hekimin ismiyle anılan macun türü.

aşkardiyūs: < / macun.

‘askerî : < Ar./ macun.

‘aṭūsāt : < Ar. / aksırtıcı şeyler.

ayāricātü’l-ma‘ācīnū’l-nāfi‘āt: < Gr. Ar. /macun.

bād-zehr: < Far. / panzehir.

bāselīkūn : < Yun. / Arapça’da cālībū’s-sa‘āde ve mülūkī diye bilinir. Devā’-i mürekkebin ismidir. Ekhâlden kühl-i bāselīkūn ve merhemden merhem-i bāselīkūn derler. Bazıları hekim hipokratın mütereddin olduğu padişahın ismidir bu terkipleri Hipokrat yaptığında padişahına nispet edip bāselīkūn ismini verdi, derler.

bāselīkūnū’l-ekber : < / büyük bāselīkūn.

bencimāgūgūn : < / bu isimle anılan macun türü.

berş : < Ar./ Far. / Afyon şurubu, keten yaprağı ile yapılan bir çeşit müsekkir macun.

buğüyü’l-ḳalbū’l-muḫtārū’l-üstād : < Ar. / bu isimle anılan hekimin macunu. Muhtarū’l-üstād: Üstad’ın seçtiklerinden, derken Cevheri’nin Arapça sözlüğü olan ‘‘Muhtarū’s-sıhah’’a ithaf yapmaktadır.

cevārişū’l-aluḫ : < Ar. / aluḫ (crataegus) macunu.

cevārişū’l-belāduriyyū’l-ibn māseveyh : < Far./ Ar. / bu hekimin ismiyle anılan macun.

cevārişū’l-berāntīs : < Ar. / macun.

cevārişū’l-büzūr : < Ar. / büzūr şurubundan yapılan bir macun.

cevārişū’l-erba‘at: < Ar. / dört karışımdan elde edilen macun.

cevārişū’l-fād-zehr: <Ar. Far./ panzehir macunu.

cevārişū’l-fānīd : <Ar. Far. / peynir şekeri macunu. Kamış helvasına fānīd şeceri derler.

cevārişū’l-ḳırmız : < Ar. / genellikle cīdār denilen ağacın yaprakları üzerinde ortaya çıkan hayvandan yapılan macun.

cevārişū’l-miskū’l-ibn māseveyh : < Ar. / bu hekimin ismi ile anılan macun türü.

cevārişū’t-tavā‘īn : < Ar. / vebalar ve yumurcak denilen salgın hastalıklar için yapılan macun türü.

cevārişū’z-zūnbūr : < Ar. / eşek arısından ya da arı ısırılmaları için yapılan bir macun türü.

dārçīnū’l-ibn-i māseveyh : < Far. Ar. / İbn-i māseveyh’in ismi ile bilinen macun türü.

devā‘anū’l-āfāt : < Ar. / afetler için ilaç.

devā‘ū’l-‘anber : < Ar. / anberden yapılan ilaç.

devā‘ū’l-ūzn: < Ar. /kulak için ilaç.

devāyū’l-kibrītū’l-ibn-i māseveyh : < Ar. / bu isimle anılan macun.

devāyū’l-misk : < Ar. / miskten yapılan terkip. **devāyū’ş-şāfī** : < Ar. / bu isimle meşhur macun.

diyāntōs : < /cevher adı; öz.

diyāfnīḳōn : < /macun terkibi.

diyārdōn : < / kurs adı(hap).

diyārdōnū’l-ibnū’l-‘abbās : < / kurs adı.

diyārdōnū’l-nīḳolaus : < / kurs adı.

diyāsna : < / macun terkibi.

diyāsniṭō : < / ferahlık veren, iç açan bir ilaç.

diyāsniṭōn : < / macun terkibi.

diyāşaryūn : < / macun, cevher adı.

diyāterber : < / macun.

diyātürbūd : < / macun.

dūhnū’d-dārçīn : < Ar. Far. / tarçın yağı.

dūhnū’l-ācūrr : < Ar. / kiremīd yağı.

dūhnū’l-afsentīn : < Ar. /Gr. / pelin otu yağı.

dūhnū’l-‘aḳlū’l-muḫtār : < Ar. / bu hekimin ismi ile bilinen yağ.

dūhnū’l-‘amelī : < Ar. / bu isimle meşhur yağ.

dūhnū’l-ancelīḳā : < / melā’ike kökü yağı.

dūhnū’l-‘avsenc : < Ar. / kızıl diken veya Sincan dikenini Arapça mus‘at denilen bitkinin yağı.

dūhnū’l-bābūnec : < Ar. /Far. / papatya yağı.

dūhnū’l-baḳar : < Ar. / sığır yağı.

dūhnū’l-belesān : < Ar. / pelesenk ağacı yağı.

dūhnū’l-besbāse : < Ar. / mesed, küçük Hindistan cevizi yağı.

dūhnū’l-bevāsīr : < Ar. / bu isimle meşhur yağ.

- dühnü'l-cedîd** : < Ar. / bu isimle meşhur yağ.
dühnü'l-cevz : < Ar. / ceviz yağı.
dühnü'l-cülcülân : < Ar. Susam yağı.
dühnü'l-enîsün : < Ar. /Far. Anason yağı.
dühnü'l-felâsife : < Ar. Bu isimle meşhur yağ.
dühnü'l-fül'fül : < Ar. / biber yağı.
dühnü'l-ğâr : < Ar. / defne yağı.
dühnü'l-ħadîd : < Ar. / bu isimle anılan yağ.
dühnü'l-ħalbût : < Ar. / sultan otu yağı.
dühnü'l-ħayyût : < Ar. / teymur, demür, şâbuürkân istâm diye bilinir. Arapça zekerü'l-hadîd, ünse'l-hadîd, nerm-âhen Türkçe demaşkî denir. Pülâd ve külâd diye türleri vardır. Bu bitkinin yağıdır.
dühnü'l-ħınța : < Ar. / kamh diye bilinir. Türkçe buğday; Farsça gendüm derler. Arapça deşîşe, burgul: bulgur denir. Bu bitkinin yağıdır. **dühnü'l-ħirî** : < Ar. / mensür, Türkçe şebboy derler. Bu bitkinin yağıdır.
dühnü'l-îrsâ : < Ar. Far. / susen, asmancünî yağı.
dühnü'l-ķaranfil : < Ar. / karanfil yağı.
dühnü'l-kebere : < Ar. / keber yağı. Kebbâr ve kabbâr da denir.
dühnü'l-kehrübâ : < Ar. Far. / kehrübâ yağı, saman kapan.
dühnü'l-ķışrû'l-ütrüc : < Ar. / mütık, ağaç kavunu yağı.
dühnü'l-kibrît aħmer : < Ar. / yağ terkibi..
dühnü'l-kibrîtü'l-mürekkeb : < Ar. / yağ terkibi.
dühnü'l-ķust : < Ar. / mürr yağı, Türkçe andız.
dühnü'l-levz : < Ar. / badem yağı.
dühnü'l-maştakî : < Ar. / ' ilk-i Rümî, kiye yağı, Türkçe sakızdır.
dühnü'l-mefâşıl : < Ar. / mafsallar için yağ.
dühnü'l-meflûcîn : < Ar. / felçliler için yağ.
dühnü'l-merzencüş : < Ar. Far. / mercanköşk, sıçan kulağı otu yağı.
dühnü'l-misk : < Ar. / misk yağı.
dühnü'n-nârdîn : < Ar. Far. /sünbül-i Rümî yağı.
dühnü'n-nârenc : < Ar.Far./ turunç, portakal yağı.
dühnü'n-neft : < Ar. Far. / neft yağı.
dühnü'n-neml : < Ar. / karınca yağı. **dühnü's-sefercel** : < Ar. / ayva yağı. **dühnü's-sezâb** : < Ar. /sedef yağı. Su teresi ve su kerdemesi de denir.
dühnü'ş-şudâ' : < Ar. / baş ağrısı için yağ. **dühnü't-tartîr** : < Ar. / şarap tortusundan elde edilen yağ, durdiyyü'l-hamr derler.
dühnü'z-zıfda' : < Ar. / kurbağa yağı, Farsça çagz.
dühnü'd-dârçîn : < Ar. /Far. / tarçın yağı. **dühnü'l-ħarâţîn** : < Ar. / soğulcan yağı, yer bağırsağı da derler.
dühnü'l-mercân : <Ar. / mercan yağı, büssed. **dühnü'l-übhel** : < Ar. / ardıc yemişi yağı.
dühnü'l-verd : < Ar. / gül yağı.
edne' atü'l-'aşâfirü'l-bârlüs : < Ar. / bu hekimin ismiyle anılan serçeden yapılan bir macun.
efrâciyâyü'l-ibn-i mâseveyh : < Ar. / bu hekimin ismi ile anılan çilekten yapılan bir macun.
englisâlisü'l-ħekîm : < /bu hekimin adı ile anılan macun.
enîsünü'l-ibn-i mâseveyh : < Far.Ar. /bu hekimin adı ile anılan macun türü.
erkâğâhnîs : < / terkip, macun adı.
fâşirâyü'l-helîlecât : < Far. / ehlice ve semiz kabak kökünün karışımı olan bir terkip.
fayķarayü'l-câlînüs : < Ar. / Hekim Câlînüs ismi ile zikredilen ayâric ile yapılan terkip.
felâfil : < / macun ismi.
felğumagüğün : < / balgam müshili terkipi, macun adı.
fernîlüs : < / bu isimle anılan macun adı.
fîlâğuvâs : < / macun.
fütencü'l-câlînüs : < Far. Ar. / bu hekimin adı ile anılan terkip adı.
fülüniyâ : < Gr. / bir tür ilaç, terkip.
fülüsü'l-ħıyârşenbe : < Ar. / hıyarşanber ve katır kuyruğu bitkisinin karışımından oluşan bir terkip.
ğabâyık : < / terletici özelliğı olan bir panzehir.
ğâliye : < Ar. / kurs-ı gâliye de denir. Frenk devâ'sıdır. Miskten yapılan güzel kokulu bir macun.

ğūğunmāğūn : < / iksir adı.

ğūtğumba : < / sefuf adı(toz ilaç).

ğūtğumba' : < /sefuf adı.

ğütūğūmba' : < / sefūf adı.

gülbeşeker : < Far. / macun. Aslı gulbā-şeker. Ar. verdü'l- mürebbā ve cülencübīn derler(gül-engübīn).

güllāb: < Far. / gülāb: gül suyundan yapılan bir tür şurup.

ħabbetü't-teys : < Ar. / tekeden yapılan ilaç. Teke keçinin erkeği demektir.

ħabbü'd-dehmest : <Ar. / defne tohumu, ħabbü'l-gārdan yapılan ilaç.

ħabbü'd-derdār : < Ar./Far. / Türkçe karaağaç derler, Arapça şecerü'l-bak ve bakkam-ı esved derler. Bu bitkiden yapılan ilaç.

ħabbü'l-ās : < Ar. / mersin ağacından yapılan ilaç.

ħabbü'l-belesān : < Ar. / pelesenk ağacından yapılan ilaç.

ħabbü'l-cāmi' : < Ar. / bu isimle zikredilen bir ilaçtır.

ħabbü'l-efāviye : < Ar. / baharatlardan yapılan ilaç.

ħabbü'l-efrenc : < Ar. / bu isimle ma' ruftur. Frenk macunu.

ħabbü'l-emīr bāris : < Ar. /Gr. / emberbāris ve berbāris ve 'ūd-ı rīhh derler. Halk arasında 'anberbāris derler. Türkçe kadın tuzluğu denir. Farsça zirişk derler tohumuna tıbda zirişkiyye denir. Bu bitkiden yapılan ilaçtır.

ħabbü'l-fāşirā : < Ar. / ak asmadan yapılan bir tür ilaçtır.

ħabbü'l-ğār : < Ar. / dehmest; Türkçe defne tohumu denilen bitkiden yapılan ilaçtır.

ħabbü'l-ķabz : < Ar. / bu isimle ma' ruftur.

ħabbü'l-ķalb : < Ar. / kalp ilacı.

ħabbü'l-ķinnab : < Ar. / kendirden yapılan ilaçtır. Ar. Şehdānec; Türkçe kenevir denir.

ħabbü'l-ķişūr : < Ar. / kabuktan yapılan bir tür ilaç terkibi.

ħabbü'l-ķibārū'l-bāride : < Ar. / soğuk algınlığı için ilaç terkibi.

ħabbü'l-ķulb : < Ar. / varak-ı zeytūna müşābih bir ottan yapılan ilaç.

ħabbü'l-ķurțum : < Ar. / uspur tohumundan yapılan bir ilaç. Kurtum-ı berri dediklerine Türkçe yaban uspūru denir.

ħabbü'l-ķuțn : < Ar. / pamuk tohumundan yapılan bir ilaçtır. Arapça haysefūc derler.

ħabbü'l-lübān : < Ar./Yun. / kündigtür; Türkçe ak günlük demektir. Bu bitkiden yapılan ilaçtır.

ħabbü'l-ma' ācīn : < Ar. / macun terkiibinden yapılan bir ilaçtır.

ħabbü'l-māzeryūn: < Ar. Far / Yunanca hāmālāvun derler. Sütlügen çeşidindedir. Kulapa da denir. Bu bitkiden yapılan bir ilaçtır.

ħabbü'l-muķl: < Ar. / zumug çeşitindedir. Mukl-ı erzak ve mukl-ı yehūd türleri vardır. Bu bitkiden yapılan ilaçtır.

ħabbü'l-ustumāħayy' ūn : < Ar. / bu isimle ma' ruf ilaçtır.

ħabbü'l-übhel : < Ar. / ardıç yemişinden yapılan ilaçtır. Ar. Semere-i serv-i kūhīst de denir.

ħabbü'l-ütrūc : < Ar. Far. / ağaç kavunundan yapılan ilaçtır. Arapça mütķ derler.

ħabbü'n-nīl : < Ar. Far. / çivit tohumundan yapılan bir ilaçtır. Kurtum-ı hindī derler.

ħabbü'n-nūr : < Ar. / bu isimle ma' ruf bir ilaçtır.

ħabbü'r-rāvend : < Ar. Far. / rīvend denilen bitkiden yapılan bir ilaçtır.

ħabbü's-sefercel : < Ar. / ayvadan yapılan bir tür ilaçtır. Bih de denir.

ħabbü's-sağīr: < Ar. / bu isimle ma' ruf bir ilaç terkiibidir.

ħabbü's-şanavber : < Ar. / çam ağacından terkiip edilen bir tür ilaçtır.

ħabbü's-şanavberü'l-muķaşşer : <Ar. / kabağū soyulmuş çam ağacından yapılan bir ilaç terkiibidir.

ħabbü't-țarıyyü's-şanavber : < Ar. / taze çam ağacından yapılan bir tür ilaç terkiibidir.

ħabbü't-țartīrū'l-āħir: < Ar. / şarap tortusundan yapılan bir ilaçtır. Durdiyyü'l-hamr da denir.

ħabbü'z-za' ferān : < Ar. / safrandan yapılan bir ilaç terkibi. Süryānice kürkūm denir.

ħabbü'z-zeheb : < Ar. / altın kökünden yapılan bir ilaç terkibi.

ıțrīfīl : < Ar. / bir tür macun.

ıksīrū'l-ħayyūt : < Ar. / hayıt, hayırttan yapılan bir tür iksir.

ıksīrū'l-muķavvī : < Ar. / kuvvet verici bir tür iksir.

ıksīrū'l-ütrūc: < Ar. / ağaç kavunundan yapılan bir iksir.

ķātīķūn : < / macun türü.

ken' ānī : < Ar. / bir tür panzehirdir.

- kevkeb** : < Ar. / bu isimle bilinen bir hastalık ve bu hastalık için terkip.
- kuhlî'n-nuşâbîhü'l-cālînūs** : < Ar. / bu isimle zikredilen sürme türü.
- kuhlü'l-a'cayîb** : < Ar. / bir tür sürme.
- kuhlü'l-beyâz** : < Ar. / beyaz sürme.
- kuhlü'l-cevâhirü'l-muhtârü'l-ḥakîr** : < Ar. / sürme terkihi.
- kuhlü'l-cevâhirü'l-muhtârü'l-üstâd** : < Ar. / sürme terkihi.
- ḳurşü'd-dîdân** : < Ar. / soğulcan ilacı
- ḳurşü'l-ebyâz** : < Ar. / göz ve görme kuvvetine iyi gelen bir tür ilaç.
- ḳurşü'l-efâ'î** : < Ar. /yılan zehrinden yapılan ilaç.
- ḳurşü'l-müşhil** : < Ar. / idrar yapmayı kolaylaştıran bir ilaç.
- ḳurşü'l-verd** : < Ar. / gülden yapılan bir tür ilaç.
- ḳursü'r-râmek** : < Yun. / ' afs-ı mahlût demektir. Cālînūs'un terkiplerindedir. Mâ'-ı belecden yapılır. Yani hurma kuruğu suyudur. Onunla mazıyı pişirip hap yaparlar ve kurs-ı râmek derler. Sük ve sükü'l-misk denir.
- ḳurşü'ş-şandal** : < Ar. / sandal bitkisinden yapılan bir ilaç.
- ḳurşü't-ḫâ'ün** : < Ar. / veba yani yumurcak denilen salgın hastalık için ilaç.
- la'ûḳ** : < Ar. / yalanacak, yenilecek macun.
- laûḳât** : < Ar. / yalanacak, yenilecek macunlar.
- laûḳü'l-ḫâfîzû'l-ibn mâseveyh** : < Ar. / bu Hekimin adı ile bilinen macun.
- laûḳü'l-ḫaşḫâş** : < Ar. / haşhaş macunu.
- laûḳü'l-larbü'yü'l-ibn mâseveyh** : < Ar. / bu hekimin adı ile bilinen macun.
- laûḳü'ş-şıbyân** : < Ar. / çocuklar için macun.
- lizerḳülâvus** : < / diyantös lizerḳülâvus; Bu hekimin adı ile bilinen macun.
- lugâziyâyü'l-niḳolaus** : < / bu hekim adı ile bilinen macun türü.
- luḳarseliyüs** : < / bu hekim adı ile bilinen macun türü.
- ma'âcîniyyâtü'l-müleyyinât** : < Ar. / yumuşatıcı macunlar.
- ma'âcinâtü'l-müleyyinât** : < Ar. / yumuşatıcı macunlar.
- ma'cünü'l-ḳırmizü'l-mülûkî** : < Ar. / baş uzuvlarının v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'âcînü'l-kibâr** : < Ar. / macun.
- ma'cünü'd-dîdân** : < Ar. / soğulcan rahatsızlığının tedavisi için macun.
- ma'cünü'l-'afir** : < Ar. / astım ve öksürük gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.
- ma'cünü'l-âḫer** : < Ar. / astım, safra ve benzeri hastalıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.
- ma'cünü'l-bezürî** : < Ar. / hazımsızlık, tıkanıklık, bağırsak ağrısı gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.
- ma'cünü'l-cevâhirü'l-ibn mâseveyh** : < Ar. / felç, hafakan, baş uzuvları gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.
- ma'cünü'l-ekber** : < Ar. / çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun
- ma'cünü'l-enḳardiyâ'ü'l-mülûkî** : < Ar. / sara, felç, başda ve benzeri yerlerde görülen rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.
- ma'cünü'l-faşıl** : < Ar. / mafsal hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-füvâḳ** : < Ar. / hıçkırık rahatsızlığının tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-ḡidâ'yü'l 'azâ- i niḳolaus** : < Ar. Lat./ kuru öksürük, yüksek ateş v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-ḫaşât** : < Ar. / böbrek ve mesane taşlarının tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-ḫaşḫâş** : < Ar. / göğüs ve nezle rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-hindîyyüş-şaḡîrû'l-ibn- i mâseveyh** : < Ar. / balgam, böbrek taşı v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-iccâşü'n-niḳolaus** : < Ar. Lat. / yüksek ateş ve safra rahatsızlığında kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-kendirî** : < Ar. / soğuk algınlığı, öksürük ve beyin rahatsızlıklarında kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-ḳırmizü'l-mülûkî** : < Ar. / baş uzuvları, öldürücü zehirler vb. rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-meftûḳîn** : < Ar. / fitik rahatsızlığında kullanılan bir macun.
- ma'cünü'l-muḳavvî** : < Ar. / kuvvet macunu.
- ma'cünü'l-müsî** : < Ar. / kulunç, mide vb. rahatsızlıklarda kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-mübârek nikolaus : < Ar. Lat. / balgam, mafsâl, mesâne ve bütün ağrıların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-mülükü'l-ibn-i mâseveyh : < Ar. / baş uzuvları ve cinsel rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-râhetü'l-nikolaus: < Ar. Lat. / humma ve yüksek ateş tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-üşküfü'l-ibn-i mâseveyh: < Ar. / safra, balgam, mafsâl ağrıları v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü't-tarîr el-hekîm kaştâlôs: < Ar. / bağırsaklardaki soğulcan tedavisi v.b rahatsızlıklarda kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-kırmız : < Ar. / mide v.b rahatsızlıklarda kullanılan bir macun.

maḳleyâşâyü'l-nikolaus : < Sür. Lat. / Hekim Nikolaus'un adı ile anılan makleyasa. Kavrulmuş büzür demektir. Bazı kimseler habü'r-reşâd der.

mârî : < / bad-zehr-i mari, panzehir adı.

maşrû'în : < Ar. / masrû' dan; sara hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit yağ.

maḳbūḫât: < Ar. / pişirilmiş yemekler, kaynatılmış ilaçlar.

maḫūmeyn/maḫūmîn : < Ar. / merhem.

mâ'ü'l-uşṭumâḫayḳūn : < Ar. / bu isimle anılan bir bitkiden yapılan şerbet.

melḡumâṭiḳūn : < / bir tür merhem, yakı.

meniyyü'l-muḫtârü'l-ḫaḳîr : < Ar. / meni akıntısı rahatsızlığı için toz ilaç.

merhemü'd-dîdân : < Ar. / soğulcan merhemi.

merhemü'd-duḫân: < Ar. / tütün dumanı merhemi.

mejde : < / iksîr-i mejde; mejde şırası.

milḫü'l-ḡabâyıḳ : < Ar. / tuzlu gabayık terkihi.

milḫü'l-ḫadî : < Ar. / terkip.

milḫü'l-ḫükemâ' : < Ar. / terkip.

milḫü't-tiryâḳ : < Ar. Far. /terkip.

milḫü'z-zâc : < terkip.

muḫâzrâtü'l-ma'âcînü'l-kibâr : < Ar. / macun.

muḫḫü'l-'azmü'l-fücil : < / içeriğinde turp ve ilik bulunan terkip.

muḫtârü'l-üstâd : < Ar. Far. / 1. Cevheri'nin Muhtârü's-sıhah adlı sözlüğüdür "üstadin seçtiklerinden" anlamına gelir. 2. Bu isimle anılan toz ilaç.

muḳavviyyü'l-fürüyüs : < Ar. / terkip.

muḳavviyyü'l-ḳalb : < Ar. /cevher; öz.

muḳavviyyü'l-ḳulûb : < Ar. / kalbi kuvvetlendirici terkip.

muḳavviyyü'l-muḫtâr : < Ar. /t erkip.

muḳavviyyü'l-muḫtârü'l-ḫaḳîr : < Ar. / hap, ilaç.

müferriḫü'l-cibrîl: < Ar. / kalbi ferahlatan macun.

müferriḫü'l-kebîr : < Ar. / kalbi ferahlatıcı ilaç.

müferriḫü'l-ḳulûb : < Ar. / kalbi ferahlatıcı macun.

müferriḫü'l-mülükî : < Ar. / ferahlatıcı macun.

müşhilü'l-mâ'ü'l-aşfer : < Ar. / macun.

müşhilü'l-aḫlâṭü'l-erba'ât : < Ar. / macun.

müşhilü'l-balḡam: < Ar. Gr. / balgam atmaya kolaylaştırıcı terkip.

müşhilü'l-balḡamü'l-ḡorḫayyânüs: < Ar. Gr. / macun.

müşhilü'l-laṭîfe : < Ar. / müşhil türü.

müşhilü'ş-şafra : < Ar. / safra müşhili.

râmek : < Yun. / 'afs-ı mahlût. Câlinüs'un terkiplerindedir. Maddesi mâ'-ı belectir. Hurma koruğu suyu demektir. Onunla mazıyı pişirip haplar yapılır ve kurs-ı ramek denir. Sük ve sükü'l-misk de denir.

râziyâ necü'r-rūṭab : < Far. Ar. / taze hurma ve rezene terkihi.

reşâşü'l-antîmün: < / cüruf ve kalay karışımı terkip.

rūḫü'l-erḫâmeyn : < Ar. / döl yatakları rahatsızlığı için terkip.

rūḫü'l-ḫayâtü'l-vâḳarliyüs : < Ar. / terkip.

rūḫü'l-isnân : <Ar. / diş rahatsızlığı için terkip.

rūḫü'l-lü'lyü'l-muḫtâr antonüs : < Ar. Lat. / terkip.

rūḫü'l-müştaḡilü'n-nâr : < Ar. Far. / terkip.

ruḫü't-tiryâḳü'l-muḫtârü'l-üstâd : < Ar. Far. / terkip.

- şabğ** : < Ar. / bazı bitki köklerine ispito, eter gibi şeyler, karıştırılarak yapılan ilaç.
- şandesniyyü'n-nikolaus** : < Ar. Lat. / macun.
- sefufü'l-efrenciye** : < Ar. / toz ilaç terkibi.
- sefufü'l-hâyız** : < Ar. / kan gitmesi rahatsızlığı için toz ilaç terkibi.
- sefufü'l-mahmümeyn** : < Ar. / toz ilaç terkibi.
- sefufü'l-māsik** : < Ar. / idrar rahatsızlığında yapışkan özelliği olan toz ilaç terkibi.
- sefufü'l-maşrū'īn** : < Ar. / toz ilaç terkibi.
- sefufü'l-mükellübīn** : < Ar. / toz ilaç terkibi.
- sefufü'l-uşumāhaykūn** : < Ar. / toz ilaç terkibi.
- sefufü's-sakaṭ** : < Ar. / toz ilaç terkibi.
- senām-ı ma'cūn-ı hıyāşenbe** : < Ar. / macun.
- sencer şinā** : < / ma'cūnū'l-mūsī'nin bir diğer ismidir.
- sünbülü'l-ibn-i māseveyh** : < Ar. / macun.
- şāfū'l-aşfer** : < Far. Ar. / bir tür fitil.
- şāfū'l-ekberü'l-muhtār diyāğoras** : < Far. Ar. / bu hekim adı ile bilinen fitil.
- şāhterecū'l-ibn-i šinā** : < Far. Ar. / ilaç adı.
- şarābü'l-ās** : < Ar. / mersin ağacı şarabı, şerbeti.
- şarābü'l-cūmcūm** : < Ar. / kara koz şerbeti.
- şarābü'l-ğiyāku** : < Ar. / gıyaku şerbeti..
- şarābü'l-līmūn** : < Ar. Gr. / limon şerbeti.
- şarābü'l-ütrūc** : < Ar. Far. / ağaç kavunu şerbeti.
- şarābü'l-verd** : < Ar. / gül şerbeti.
- şerbetü's-sikenciyyāt** : < Ar. / bal ve sirke ile yapılan şerbet.
- şartirü'l-görhıyanūs** : < / Hekimin adı ile anılan şarap tortusundan yapılan bir ilaç.
- şartirü'z-zāc** : < / zac ve şarap tortusu ile yapılan bir terkip.
- şebāşir** : < Far. / halk arasında tebeşir denir. Hint devāsıdır.
- temriyyūn-nikolaus** : < Ar. Lat. / bu hekimin adı ile geçen cevher adı; öz.
- tenzūh** : < / kurs, ilaç adı.
- tenzūhü'l-muhtārü'l-üstād** : < Ar. Far. / kurs adı.
- terencübīnū'l-nikolaus** : < Far. Lat. / bu hekimin adı ile anılan macun.
- teşrūh** : < / hap, ilaç adı.
- tinü'l-ḥurf / ḥorfe** : < Ar. Far. / semiz otundan yapılan balçık.
- tinü'l-ḥurf** : < Ar. Far. / tereden yapılan balçık.
- tinü'l-laḥīm** : < Ar. / etten yapılan balçık.
- tinü'l-laḥm** : < Ar. / tten yapılan balçık.
- tiryāku'l-cermānī** : < Ar. / bu hekimin adı ile bilinen tiryak.
- tiryāku'l-ğadīr el-laṭıryūsü'l-ḥekīm** : < Ar. / bu hekimin adı ile bilinen tiryak.
- tiryākü'l-egir** : < Far. Gr. / vec; eygerden yapılan tiryak.
- tiryākü'l-erba'atü'l-ibn-i māseveyh** : < Far. Ar. / bu hekimin adı ile bilinen tiryak.
- tiryākü'l-fārūḳ** : < Far. Ar. tiryak adı, panzehir.
- tiryākü't-tā'ūn** : < Far. Ar. / veba için tiryak.
- tütıyāyü'l-muhtārü'l-manşūr** : < Ar. / göz rahatsızlığı için terkip.
- uşumāhaykūn** : < / merhem ve sürünecek yağ, merhem.
- uşulī** : < Ar. / terkip.
- za'ferānū'l-ma'denī** : < Ar. / tıpta demirden yapılan bir terkipdir.
- za'ifü'l-başarü'l-muhtārü'l-görhıyanūs** : < Ar. Lat. / görme zayıflığı için bu hekimin adı ile anılan bir terkip.
- zehebü'l-ḥayyūt** : < Ar. / bir tür altın terkibi.
- zımādātü'r-re's** : < Ar. / baş yakısı.
- zımādü'l-cerācīn** : < Ar. / bir tür yakı.
- zımādü'l-mıknāṭis** : < Ar. / bir tür yakı.
- zurunbādü'l-fāvāniyā** : < Far. Ar. / Türkçe şakayık kökü ve zurunbad terkibi.

Organ adları

ağız : ağız.

aḥşā : < Ar. / vücutta bulunan bağırsaklar, ciğer gibi şeyler, içirik.

- ayak** : ayak.
‘ayn : < Ar. / göz.
bağır sak : < / bağır sak.
Barmağ : < / parmak.
baş : baş, kafa.
batın : < Ar. / batın: karın.
beyin : beyin.
boğaz : boğaz.
ciğer : < Far. / ciğer, bağır.
çehre: < Far. / yüz, surat.
çeşm : < Far. / göz.
dest : < Far. / el.
dide : < Far. / göz.
dimâğ: < Ar. / dimâğ, beyin. Farsça magzdır.
dimâğü’l-‘asâfir : < Ar. / serçe beyni.
diş : diş.
ecfân : < Ar. / göz kapakları.
efvâh : < Ar. / ağızlar, menfezler.
em‘â : < Ar. / bağır saklar.
emhât: < Ar. / ilikler.
erhâm: < Ar. / döl yatakları.
‘ezelât : < Ar. / kaslar.
gemüg : < / kemik.
göbek : < / göbek.
göz : göz, ‘ayn.
hançere : < Ar. / gırtlak.
kağibü’l-ıyyel : < Ar. / geyik zekeri; üreme organı.
kalb : < Ar. / yürek.
kalbü’l-ıyyel : < Ar. / geyik kalbi.
kanşa : < Ar. / kanısa, kuş kursağı, katıca.
karnü’l-ıyyel : < Ar. / karn-ı ıyyel, geyik boynuzu.
kebed : < Ar. / karaciğer.
kelle : < Far. / kelle, baş, kafa.
kilâ : < Ar. / külâ, kilye; böbrek.
kilye : < Ar. / böbrek.
kulak: < / kulak.
kulınc : < Ar. / kulunç.
kumârî : < Ar. / Hindistan’ın güneyinde kumar (Comorin) burnundan çıkarılan en güzel öd.
kunduz hâyesi : < / kunduz taşığı
kuş dili : < / Arapça lisân-ı ‘asâfir derler.
külâ : < Ar. / külâ, kilye; böbrek.
lisânü’l-keleb : < Ar. / Frenkler sinevlüza derler. Türkçe it dili diye bilinir.
lisânü’l-‘usfûr: < Ar. / elsinetü’l-‘asâfir diye bilinir. Kuş dili demektir.
mefâşıl : < Ar. / eklemler, mafsallar.
meme: < / meme, göğüs.
merâretü’l-bakar : < Ar. / sığır ödü.
merâretü’d-dübb : < Ar. / ayı ödü.
meşâne : < Ar. / sidik kavuğu.
meşîme : < Ar. / döl yatağı.
mi‘â: < Ar. / em‘â, bağır sak.
mi‘de: < Ar./ mide, kursak.
omuz : omuz.
rahim : < Ar. / döl yatağı.
rağabe : < Ar. / boyun, ense kökü.
re’s : < Ar./ baş, kafa; aza-i re’s; baş uzuvları.
rie : < Ar. / akciğer.

şadr : < Ar. / göğüs.
şafra : < Ar. / safra, öd.
serçe beyni : < / serçe beyni.
sevdâ : < Ar. / dört hılttan kara olan safra.
şığır zekeri : < / sığırım erkeklik organı.
sibistân : < Far. / etibbâ'ü'l-kelebe. Türkçe hayvan emceği denir. Yani it memesidir.
sürre : < Ar. / göbek.
şakaşak : şakak.
taban: taban, ayak altı.
tıhâl : < Ar. / dalak.
urûk: < Ar. / damarlar.
uyûn: < Ar. / gözler, pınarlar, kaynaklar.
ûzn : < Ar. / kulak.
yürek : yürek, kalp.
zeker : < Ar. / erkeklik organı.

Hayvan adları

ak'ak : < Ar. / saksığan denilen kuş türü.
akreb : < Ar. / zehirli ve tehlikeli bir hayvan.
aşkar: < Ar./ koyu al, doru at.
bağar : < / Far. gāv; Türkçe sığır denir.
bağ: < / Far. murgāb, Türkçe ördek denir.
beyzül-neml: <Ar. / beyaz karınca, Farsça mūr denir.
beyzū'd-decāc : < Ar. / decāce: Beyaz tavuk, Farsça mākiān denir.
buzağı : < / buzağı.
canavar : < Far. / zararlı hayvan, canavar.
cerrāre : < Ar. / küçük, sarı ve zehirli akrep.
cünd-i bīdeste, cünd-i bādeste : < Far. / Yunanca ekyānūs; Türkçe kunduz hāyesi denir. Köpeğe benzer. Kara hayvanıdır. Fakat denizde te' ayyüş eder. Bu sebeple kelb-i mā' i denir.
decāc : < Ar. / decāce, tavuk.
demū'l-mā'iz: < Ar. / bu isimle bilinir. Ma'iz, Türkçe keçi dedikleri hayvandır. Keçi sütüne leben-i mā'iz denir.
ef'ā : < Ar. / engerek yılanı.
en'am : < Ar. / at, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar.
erneb : < Ar. / tavşan.
feres : < Ar. / at, beygir.
furāh : < / Türkçe bala, saksığan denilen kuştur.
 Farsça peçe denir. Ar. Furāhü'l-hammām denir, manası gögercin balası demektir. Furaḥ-ı 'ak'ak da derler.
gāv : < Far. / öküz, sığır.
gergedān : < Far./Ar. / kerkeden. Türkçe gergedan derler. Arapça hımār-ı hindī derler.
gelincük : < / Arapça ibn-i 'irs derler.
geyik : < / geyik, sığın.
ḥayyetü't-teys : < Ar. / bu isimle ma' ruftur. Hayye yılan demektir. Farsça mar denir.
ḥelezūn : < Ar. / şunc ve haffü'l-gurāb da derler. Türkçe sümüklü böcek, demektir.
ḥırdūn : < / kentenkele.
ḥoros taşağı : < Arapça husyetü'd-dīk denir.
ıyyel : < Ar. Geyik. Farsça gāv-ı kühī derler.
keçi : < Keçi. Ma'z da derler.
kelb : < Ar. / köpek.
kerkedān : < Far. / kerkeden, Türkçe gergedan derler. Arapça hımār-ı hindī denir.
kırmız : <Ar. / genelde cīdār denilen ağacın yaprakları üzerinde ortaya çıkan hayvandır. Bir böcek türüdür.
hımār : < / Türkçe eşek; Farsça har.
kımrı: < / kumrī, kumru.
kımfuz : < Ar. / kunduz, fare. Üç çeşittir. Berrī olanına Türkçe kirpi derler. Biri cebelīdir Arapça

düldül ve sehmî. Biri de kunfuz-ı bahridir. Deniz kirpisi denir.

ķurd : < / kurt, soğulcan; bağırsak kurdu.

lūk : < Ar. / lök, kısa tüylü yük devesi.

mercān : < Ar. / mercan, büssed.

meṭīn : < Ar. / mercan türü.

mūr : < Far. / neml; karınca.

saķanķūr : < Gr. / timsah.

seretān : < Ar. / yengeç

seretānū'n-nehriyye : < Ar. / nehir yengeci.

soğulcān : < / solucan, tenya.

şevketü'l-cemel : < Ar. / büyük deve.

şīr : < Far. / aslan.

‘uķāb : < Ar. / karakuş, kartal, tavşancıl kuşu.

‘uķķāb : < Ar. / tavşancıl kuşu. Farsça ullah.

yılan : yılan.

żarab : < Ar. / kirpi denilen hayvandır. Arapça düldül.

żıfda : < Ar. / Türkçe kurbağa ve Farsça çagz ve gūkdür.

żıfda‘ü'l-hindī : < Ar. / Hint kurbağası.

zibl : < Ar. / Hint kurbağasıdır. Türkçe бага derler. Tarak ve hılāl yaparlar.

ziħall : < Ar. / erkek deve/Kamusü'l-.muhit.

Hastalık adları

‘aķad-i azve : < Ar. / geçici tutukluk, dili tutuk olmak.

a‘mā : < Ar. / kör.

‘araku‘n-nesā : < Ar. / siyatik, yanbaşı.

‘araku‘l-medenī/ ‘ırķū‘l-medenī : < Ar. / bir tür hastalık ismi.

emrāz-ı ‘aşabe : < Ar. / sinir hastalığı.

‘aźzū‘l-keľb : < Ar. / bu adla anılan bir hastalık.

bahaķ : < Ar. / abraşlık hastalığı, kara ve ak olmak üzere iki türü vardır.

baraş : < Ar. / abraşlık, tedavisi mümkün olmadığına inanılan bir hastalık.

bāşūr : < / basur, çıban.

bel soğukluķı : < / bel rahatsızlığı.

bevāsīr : < Ar. / basurlar, mayasillar, hemoroid.

cederī : < Ar. / vücutta çıkan çiçek hastalığı.

cem‘ūt-ṭuhr : < Ar. / bu isimle anılan bir hastalık.

cereb : < Ar. / uyuz hastalığı, uyuzluk.

cinnetü‘ş-şavt : < Ar. / ses kısıklığı ile ilgili bir rahatsızlık.

cünūn : < Ar. / delilik.

cüşā : < Ar. / geğirme.

cüzām : < Ar. / insan vücudunda iyileşmeyen yaralar ve çıbanlar meydana getiren miskin hastalığı.

dāħis : < Ar. / parmağın uçlarında, tırnak diplerinde çıkan dolama, etyaran.

daķķ : < Ar. / dıķķ. bkz.

dā‘ü‘l-fīl : < Ar. / kol ve bacaklardaki derilerin fil derisi gibi sert ve çizgili bulunmasından meydana gelen bir hastalık.

devā‘ü‘ş-şaleb : < Ar. Saç sakal dökülmesi şeklinde görülen bir hastalık.

deviyy : < Ar. Anlaşılamayan, nerden geldiği belli olmayan sesler, gürültüler, patırtılar.

dıķķ : < Ar. İnce ağrı, erime hastalığı.

dīdān : < Ar. Ufak, solucanlar, kurcağızlar.

dīķu‘n-nefes : < Ar. / nefes darlığı, tıknafes.

dīķu‘ş-şadr : < Ar. / göğüs darlığı, nefes darlığı.

dīsantāryā : < Far. / disanteri, kanlı ishal.

ditre me : < / titreme rahatsızlığı.

emrāzū‘l-mi‘de : < Ar. / mide hastalıkları.

emrāzū‘ş-şadr : Ar. / göğüs hastalıkları.

encere : < Far. / encürī; harāret kabarcıkları, isilik. Kurdeşen, vücuttaki kaşıntı, döküntüler. Ürtiker.

esef : < Ar. / acıma, keder, gam, hüzün, tasa.

- evrām** : < Ar. / vücutta peyda olan şişler, yumrular, veremler, urlar.
fālic : < Ar. / yarım inme, vücudun yarısına inen inme.
felc : < Ar. / vücutta bir tarfin hareketsiz kalması, inme.
fesād : < Ar. / bozukluk.
fituk : fitik.
frengi : < Far. / Avrupalılara ait, ferengi hastalığı.
fuvāk : < Ar. / fuāk, Hıçkırık, can çekişme, midenin çekilip toplanması.
ğaleyānū'd-dem : < Ar. / kanın sıcaklığı ile ilgili bir tür hastalık.
ğaşeyān : < Ar. / kendinden geçme.
ğaşy : < Ar. / kendinden geçme, bayılma.
ğavm/ğum : < / bu adla anılan bir verem hastalığı.
gicūK, gici, giciyūk : < / kaşıntı.
ğader : < Ar. / uyuşma.
ğafaķān : < Ar. / kalp sıkışması, çarpıntı.
ğanāzīr : < Ar. / sıraca denen bir tür çıban.
ğarķū'l-bevl : < Ar. / yakıcı bir idrar yolu hastalığı.
ğarķū'n-nāra : < Ar. / bu adlan anılan bir hastalık.
ğaşātū'd-dīk : < Ar. / bu isimle anılan bir hastalık.
ğaşbe : < Ar. / kızamık hastalığı.
ğaşbiyye : < Ar. / hasbe. bk.
ğayz : < Ar. / aybaşı (kadınlarda).
ğazāze : < Ar. / bulaşıcı, müzmin ve bazen de öldürücü bir cilt hastalığı olup sonradan bağırsaklara geçerse öldürücü olur.
habāb : < Ar. / niri, habāb, habābe denir. Su üzerinde olan hava kabarcıklarıdır. Burada uçuk anlamında kullanılmaktadır.
hılk : < Ar. / boğaz balgamı.
hınzīriyye : < Ar. / kurūh-ı habīs-i hınzīriyye, kötü, pis yaralar, ur.
hıyarcuķ : < Far. / hıyārek, hıyarcuk, kasık bezlerinin iltihaplanmasıyla ortaya çıkan bir tür çıban.
hıyāreķ : < Far. / bkz. hıyarcuķ.
hıddetū'l-hūmmeyāt : < Ar. / şiddetli humma.
hıkke : < Ar. / kaşıntı.
hınāķ : < Ar. / difteri, kuş palazı.
hummā : < Ar. / ateşli hastalık, nöbet, sıtma.
humre : < Ar. / yılancık, alazlama hastalığı. Kızıllık, kırmızılık.
humretū'l-‘ayn : < Ar. / göz kırmızılığı.
hunnāķ : < Ar. / boğmaca, bademcik, boğaz iltihabı.
hurķatū'l-bevl : < Ar. / idrar yanması, sidik yakması.
huşr : < Ar. / peklik, kabız, idrar tutukluğu.
huşūnet-i hançare : < Ar. / gırtlak rahatsızlığı.
hūmmeyāt : < Ar. / sıtmalar, hastalıktan dolayı vücutta oluşan şiddetli hararetler, ateşler. Nöbetli hastalıklar.
hüzāl : < Ar. / zayıflık bitkinlik. Hüsāl-i asabī; sinir bozukluğundan vücuda peyda olan titreklik. Hüzāl-ı müfrite; Sınırı aşan, aşırı bitkinlik.
ictimā‘ü'l-ķubķ : < Ar. / vücuttaki bir rahatsızlığın toplanması, birikmesi, yığılması ile ilgili bir hastalık.
ifrātū'ķ-tamş : < Ar. / kadınlarda adet görmesinde (aybaşı), aşırı kan gitmesi durumu.
iķtibās : < Ar. / tutulma, tutukluk.
iķtikān : < Ar. / kan yürümesi, kanın bir yere toplanması, birikmesi.
iķtināķ-ı raķm : < Ar. / isteri, hysteric. İhtināķ; boğulma, nefes alamayarak ölme.
iķtirāķ : < Ar. / tutuşup yanma.
īlād : < Ar. / doğurma, doğrulma.
‘ile'l-bāride : < Ar. / soğuktan olan hastalıklar.
iltihāb : < Ar. / vücudun bir tarafına kan hücumuyla, oranın şişip kızarması, iltihap, irin.
infitāķ : < Ar. / açılma, tıkanmış bir şeyin açılması, safra meni gibi sıvıların boşanması, akması.
intişābū'n-nefes : < Ar. / bir tür nefes alamama, nefes tıkanması durumu.
ishālū'd-dem : < Ar. / kan akıntısı, kanama.

- isnān** : < Ar. / dış çıkma, dış gelme.
istifrā' : < Ar. / boşaltma, kusma, vücutta olan herhangi bir maddeyi azaltma.
istirhā' : < Ar. / rahvet gelme, gevşeme.
istiskā' : < Ar. / vücutun bir tarafında veya karında su birikme. Siroz hastalığı.
istişmām : < Ar. / koklama, koku alma, hissetme.
kābus : < Ar. / uykuda basan ağırlık, karabasan.
ḳabz : < Ar. / kabız.
ḳarānīṣ : < / bir tür sinir hastalığı. قرانطىس
ḳarānīṣü'n-narḡus : < / bir sinir hastalığı türü.
ḳay' : < Ar. / kusma.
ḳay'ü'd-dem : < Ar. / kan kusma.
kerihetü'r-rāyihet : < Ar. / kötü koku.
kevkeb : < Ar. / bu isimle bilinen bir hastalık.
ḳubḥ : < Ar. / akciğerde toplanan bir tür hastalık.
ḳuduz : < / kuduz hastalığı.
ḳula' : < Ar. / pamukçuk hastalığı.
ḳulunç : < Ar. / bağırsak ağrısı, bağırsaklarda ortaya çıkıp omuz başlarına ve vücuda gelen bir ağrı.
ḳurūḥ : < Ar. / yaralar, ülserler.
ḳurūḥü'l-fem : < Ar. / ağız yarası, ağız ülseri.
küzāz : < Ar. / yaradan mikrop almakla görülen sinir gerilmesi, tetanos, kazıklı humma.
laḳve : < Ar. / ağız çarpılması, yüz felci.
laḳveyü't-tārḡūs : < Ar. / bir tür yüz felci.
les' : < Ar. / yılan, akrep, gibi hayvanların sokması.
maniyā : < Ar. / mani; delilik, cinnet.
ma'ş : < Ar. / adelenin tutulması, büzümesi (fr. crampe).
māsārīḳā : < / mezanter; ince bağırsak askısı.
māşerā : < Ar. / kan çıbanı, genelde yüzde çıkan tür çıban.
ma'şūş : < Ar. / zayıf, arık.
mecnūn : <Ar. / cin tutmuş, çıldırmış, deli.
merāḳiyā : < Ar. / merāḳi'den; kuruntu, vesvese.
mūr : < Far. / pas hastalığı.
müreккеbe : < Ar. / bu isimle anılan ateşli bir hastalık, humma türü.
mürretü's-sevdā : < Ar. / kara sevdā. مرةالسودائى
nāşūr : < Ar. / basur deliği. Fr. fistule.
nefḥa ,nefḥa : < Ar. / karın şişmesi, şişkinlik.
nefşü'd-dem : < Ar. / gırtlakta sümüksel zarın kanamasıyla kan tükürme.
nehşü'l-'aḳreb : < Ar. / akrep sokması, ön dişle ısırır gibi tutma.
nek' : < / yara ve çıban makûlesi (türü) / K.amusü'l-Muhit.
nevāzil : < Ar. / nezleler.
nezfü'd-dem : < Ar. / kan gitme.
nezlü'd-dem : < Ar. / kan gitme.
niḳrīs : < Ar. / ayak parmaklarında, topuklarda ve mafsallarda meydana gelen ağrılı hastalık. Fr. goutte.
Gut hastalığı.
nisyān : < Ar. / unutma, unutkanlık.
nüzūlāt : < Ar. / inmeler.
nüzūlü'l-mā' : < Ar. / bir göz hastalığı.
rebv, rebve : < Ar. / astım hastalığı.
remed : < Ar. / göz ağrısı.
ru'āf : < Ar. / burun kanaması.
ru'ba, ru'b : < Ar. / korku.
sa'fe : < Ar. / kel, kellik.
şar'a : < Ar. / tutarık, tutarak, bayıltıcı, ağız köpürtücü ve çırpındırıcı bir sinir hastalığı.
şeālīl : < Ar. / vücutta meydana gelen şiğiller.
sebel : < Ar. / göze inen perde, dumanlı, bulanık görme hastalığı.
seḫü'l-em'ā : < Ar. / bir tür bağırsak hastalığı.
sekte : < Ar. / felç, inme, urma, durgunluk. Kanın birdenbire durması.

- sekübüte** : < / iskorbüt hastalığı. سكبوط
- serefân** : < Ar. / iyileşmez bir tür çıiban.
- ser-sâm** : < Far. / 1. İnsana sersemlik veren bir hastalık. 2. Menenjit hastalığı.
- seyelânü'd-dem** : < Ar. / kan akma.
- seyelânü'l-meni** : < Ar. / meninin durmadan akması, meni akıntısı.
- seyelânü'r-raḥm** : < Ar. / rahim akıntısı.
- sıtma** : < / sıtma hastalığı, ısıtma, humma.
- sill** : < Ar. / sil, verem, tüberküloz.
- su'âl** : < Ar. / öksürük.
- şudâ'** : < Ar. / baş ağrısı.
- sû'i'l-kınye** : < Ar. / genel halsizliğe yol açan ishal (sürgün) ve benzerleri gibi hastalık.
- sukuḥ** : < Ar. / düşme, aşağı inme, sarkma. Çocuğun eksik veya ölü doğması.
- Åumm** : < Ar. / sağırlar.
- sunühüş** : < Ar. / humma türlerinden, sürekli ateş şeklinde görülen bir hastalık.
- sübât** : < Ar. / dalgınlık, hastanın dalması, koma.
- südde** : < Ar. / vücudun bir yerinde görülen tutukluk, tıkanıklık. Peklik, mide dolgunluğu.
- şüflü'l-lisân** : < Ar. / dilde olan bir rahatsızlık.
- sülâk** : < Ar. / gözyaşı kanalı şişliği.
- şakîka** : < Ar. / yarık, çatlak, yarım baş ağrısı.
- şıkâk** : < Ar. / ayak yarığı.
- şikâk** : < Ar. / uyuşmazlık.
- şirpençe** : < Far. / en çok ensede ve sırtta çıkan, çoğu istafilokok mikrobundan oluşan kan çıibanı.
- ta'finü'd-dâ'iyye** : < Ar. / kas çürümeleri.
- ḫams** : < Ar. / adet görme, aybaşı.
- ḫareş** : < / hafif ve ehven olarak sağır olmak /Kamusü'l-muhit.
- ḫâ'un** : < Ar. / veba, yumurcak denilen salgın hastalık.
- teceşşî, teceşşü'** : < Ar. / geyirme.
- temeddud** : < Ar. / gerinme, kasılma.
- temregü** : < / demregü. Temriye hastalığı.
- terefü'd-dem** : < Ar. / kanın yumuşaklığı ile ilgili bir hastalık.
- tuḫan** : < / kabızlık.
- 'usrü'l-bevl** : < Ar. / sidik zorluğu.
- 'uṣrü'l-vilâd** : < Ar. / doğurma zorluğu.
- 'usrü'l-vilâdet** : < Ar. / doğum zorluğu.
- uyuşuk** : < / uyuşmak.
- uyuz** : < / uyuz hastalığı.
- üskübürḫa, üskürbürḫa, üskürbüḫa, uskurburḫa**
: < / iskorbüt hastalığı. Skorbüt.
- vebâ'** : < Ar. / veba, taun, yumurcak. Salgın hastalık.
- veca'ü'l-üzn** : < Ar. / kulak ağrısı.
- veca'ü's-şadr** : < Ar. / göğüs ağrısı.
- veca'ü'z-zuhr** : < Ar. / ağrının ortaya çıkması.
- verem** : < Ar. / şiş, yumru, verem. Bulaşıcı hastalık.
- vesvâs** : < Ar. / vesvâse, kuruntu.
- yaraḫân** : < Ar. / sarılık hastalığı.
- za'fî** : < Ar. / zayıflığa ait, kuvvetsizlik.
- za'fü'l-başar** : < Ar. / görme zayıflığı, miyopluk.
- zâhire** : < Ar. / dışarı fırlamış göz, lokma göz.
- zâtü'l-cenb** : < Ar. / satlıcan, akciğer örtüsünün iltihabı.
- zâtü'r-ri'e** : < Ar. / akciğer iltihabı, yangısı, batar.
- zübül** : < Ar. / sararıp solma.

Hekim adları

- anḫonüs 'übuyüz** : < Lat. / Antonyus ububiyus.
- bâlürü** : < / Hekim.
- bâlürü yü'l-ibn-i mâseveyh** : < Ar. / Hekim.

- bāsilyūs** : < / Hekim.
baṭarbaṭrānyūs : < / Hekim.
becril : < / Hekim.
berāklenūs : < / Hekim.
berkelsūs : < / Hekim.
cālīnūs : < Ar. / İlk çağların İpokrat ile birlikte en büyük Grek hekimi, Galen (131-210).
cālīnūsü'n-niḳolaus : < Ar. Lat. / Hekim adı.
cermānī : < / Alman hekim.
çelebi : < / Ömer Çelebi, Ömer Şifâî. Hekim.
dāvud : < / Şeyh Davud.
dāvūd-ı ınṭākī : < / bu bölgede yaşamış hekim.
delīkürīdōs : < / Hekim.
dīnāgūs : < / Hekim.
diyāgōras : < / Diagoras, Yunan hekim.
dūncīlūs : < / Hekim.
eḫṭānūz : < / Hekim.
ferātūnū'l-ḫekīm : < Yun. Ar. / Felatun; Eflatun.
ferdelyūs/ferdilyūs : < / Hekim.
ferliyūs : < / Hekim.
gōrḫıyānūs/gūrḫıyānōs : < / Hekim.
gubūbiyūs : < / Antonyus Gubūbiyus.
gubūbuyūz : < / Antonyus Gubūbiyus.
gūbiyūs : < / Hekim adı. Bkz. Antonyus gububiyus.
gūbuyūs : < / Hekim adı. Bkz. Antonyus gububiyus.
ibnū'l-mesīḫ : < Ar. / İslam dünyasının en büyük filozofu. Ortaçağ'da Batı'da Avicenna diye tanınmıştır. İbn-i Sina.
ibn-i sīnā : < Ar. / Hekim.
ḳārlōs : < / Hekim.
ḳaṣṭālōs : < / Hekim.
mālīḳī : < Ar. / Hekim.
māseveyh : < Ar. / İbn-i Māseveyh, Kamusu'l-Alam'da Meyhail Bin Mā Seviye, olarak geçer: "Halife 'Abbasiye zamanında yetişen süryānū'l-aşl eṭṭibbā-i 'arabdan olup, Yuḫnā bin Māseviyehūḫ birāderidür. Me'mūn ḫalīfenūḫ ḫıdmet-i ṭabābetinde bulunup, ḳudemānuḫ re'yinden ayrılmađuı ve müteḫḫırin eṭṭibbānuḫ keşif ve icādı olan 'ilāclara ri'āyet itmediđuı ve maa-hazā 'umūm-ı eṭṭibbānuḫ kendisine ḫürmet ve ri'āyeti ve ḫalīfenūḫ fevḳa'l-'āde i'timād ve ḫüsn-i zannı olduđuı mervīdür."
'ömer cūvānī : < Ar./ Ömer şifāî. 18.yy. Osmanlı hekimi.
'ömerü's-şifāî : < Ar. / 18.yy Osmanlı hekimi.
senarṭul cermānī : < / Hekim.

Sonuç:

Eserde toplamda 449 bitki adı tespit edilmiştir. Bunlardan köken olarak 42'si Türkçe; 243'ü Arapça; 58'i Farsça ve 106'sı ise diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 188.58

Arapça olanlar % 1,091.07

Farsça olanlar % 260.42

Diğer % 475.94

Terkip adlarında toplamda 308 terkip tespit edilmiştir. Bunlardan 200'ü Arapça; 5'i Farsça; 103'ü diğer dillere mensuptur. Türkçe terkip adına rastlanmamıştır.

Arapça olanlar % 616

Farsça olanlar % 15.4

Diğer % 317.24

Organ adlarında toplamda 75 organ tespit edilmiştir. Bunlardan 21'i Türkçe; 43'ü Arapça; 8'i Farsça ve 3'ü diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 15.75

Arapça olanlar % 32.25

Farsça olanlar % 6

Diğer % 2.25

Hayvan adlarında toplamda 51 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 8'i Türkçe; 30'u Arapça; 11'i Farsça ve 2'si diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 4.08

Arapça olanlar % 15.03

Farsça olanlar % 5.61

Diğer % 1.02

Hastalık adlarında toplamda 191 hastalık adı tespit edilmiştir. Bunlardan 14'ü Türkçe; 162'si Arapça; 8'i Farsça ve 7'si diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 26.74

Arapça olanlar % 309.42

Farsça olanlar % 15.28

Diğer % 13.37

Hekim adlarından toplamda 36 isim tespit edilmiştir. Bunlardan 1'i Türkçe; 9'u Arapça ve 26'sı ise diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 0.36

Arapça olanlar % 3.24

Diğer % 9.36

Eserin 1/b- 81/a varakları arasında incelenen tıbbi terminolojisi yukarıdaki gibidir. Eserden elde edilen toplam veriler karşılaştırıldığında Arapça kökenli sözcülerin diğer dillere oranda fazla olduğu görülmektedir. Müellifin Türk olmasına rağmen, bu oranın Türkçe'ye göre fazla olmasının sebebi müellifin aldığı eğitim gereği bilim dilinde yaptığı tercihten kaynaklanmaktadır.

Kısaltmalar

Ar. : Arapça

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

Frenk. : Frenkçe

Gr. : Grekçe (Eski Yunanca).

Lat. : Latince

Sür. : Süryanice

Yun. : Yunanca

Kaynaklar

- Develi, Hayati (2006), *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*, İstanbul.
- Develioğlu, Ferit (2005), *Osmanlıca- Türkçe Lûgat*, Aydın yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- Doğan Şaban, (2012), 'Ebulfeyz Mustafa Efendi', *Risale-i Fevziyye fi Lügati'l Müfredati't-Tıbbiyye*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Kahya, Esin, *Ömer Şifâi*, Ankara Üniversitesi, D.T.C. Fakültesi, s. 172-195.
- Kanar, Mehmet (2010), *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say yayınları, Ankara.
- Küçükler, Paki (1994), *Yadigar-ı İbn-i Şerif, Giriş-Metin-Dizin*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Küçükler, Paki (2010), *Şerefeddin Sabuncuoğlu- Mücerrebname*, Kültür Ajans Yayınevi, Ankara.
- Muallim Naci (1987), *Lugat-i Naci, Çağrı yayınları*, İstanbul. Mustafa bin Mehmed bin Ahmed, *Risâle-i Feyziye fi Lügati'l-Müfredâti't-Tıbbiye*, Millî Kütüphane, No: Hk 2363, Ankara.
- Mütercim Asım Efendi (2000), *Burhân-ı Katı (Haz. M. Öztürk, D. Örs)*, TDK yayınları, Ankara.
- Osmanlı Ansiklopedisi (1999), *Hanedan, C. 12, Yeni Türkiye yayınları*, Ankara.
- Önler, Zafer (1990a), *Celâlüddin Hızır Paşa, Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin*, TDK yayınları, Ankara.
- Önler, Zafer (1990b), "14 ve 15. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri", *Journal of Turkish Studies*, Volume 14, (Fahir İz Armağanı), Harvard, s.357- 392.
- Önler, Zafer (1999), *Celâlüddin Hızır Paşa, Müntahab-ı Şifâ II Sözlük*, Simurg yayınları, Ankara.
- Önler, Zafer – Canpolat Mustafa, (2016), *İshak Bin Murad –Edviye-i Müfrede*, TDK yayınları, Ankara.
- Özçelik, Sadettin (2000), "15.Yüzyılda Yazılmış Üç Tıp Kitabı Üzerine", *TDAY Belleten* 1997, s.385-395.
- Sami, Şemseddin (2005), *Kamusu Türkî, Çağrı yayınları*, İstanbul.
- Tdk (1993), *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- Tdk (2005), *Türkçe Sözlük*, TDK yayınları, Ankara.
- Turan, Zikri (1992), *Hacı Paşa, Teshil - Dil Özellikleri, İnceleme, Söz Dizini İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Malatya.
- Uludağ, Osman Şevki, *Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi (Matbaa-i Amire, İstanbul, 1925, 163.)*
- Wikipedia, "Paracelsus" 1 Ekim 2019. 00.13, <http://www.sozkimin.com>

ÖMER ŞİFĀĪ'S VOCABULARY CALLED WORK IN KİTĀB-I CEVHERÜ'L-FERĪD Fİ'T-TİBBÜ'L -CEDĪD

Aygöl Çetinkaya

Abstract

In this study, the vocabulary related to the medical terms in the 18th-century Ottoman physician Ömer Şifâi's called Kitâb-ı Cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd was examined. The work consists of thirty-one chapters and a description. In this work, Ömer Şifâi mentioned the construction stage of the drugs used in the treatment of various diseases in general and which diseases should be used in the treatment of these diseases. And even how to obtain the substances to be used in the preparation of drugs before the drug is made emphasized, too. For example, topics such as extraction of mines, distillation of water, oils, glue and gums salt extraction from nature are explained gradually. This work, which has not yet been examined by me as a master's thesis. Due to the volume of the work and the richness in terms of content, the medical vocabulary the work should be evaluated in a separate study. In this article, the contents of the work and the words related to medical terminology are given with their origins and meanings. The aim of thisvocabulary study is to reveal the vocabulary in the field of medicine of the period and to provide convenience to those who will do research in this field and similar researches that will be done after that.

Keywords: Medical vocabulary, Kitâb-ı cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd, Ömer Şifâi.